

Centre d'Estudis
Colombins

*Mapamundi català de la Biblioteca Estense Universitària de Mòdena (1450 ca?).
Únic mapamundi circular de l'escola catalano-mallorquina*

ÒMNIUM
LLENGUA CULTURA PAÍS

49

Butlletí del Centre d'Estudis Colombins (www.cecolom.cat)

Any XVI / Núm. 49 / octubre 2009 / Preu: 3 euros

BUTLLETÍ DEL CENTRE D'ESTUDIS COLOMBINS

ANY XVI Núm. 49, octubre 2009

Director: Francesc Albardaner i Llorens

Secretaria de redacció:

Jaume Cañadas

Editor: Òmnium Cultural

Imprimeix: Casa Boada. Carrer Comtal, 26.
08002-Barcelona

Dipòsit Legal: B- 16689/95

Pàgina web: www.cecolom.cat

NOTA

El contingut dels articles és responsabilitat dels autors i no ha de coincidir necessàriament amb els principis que regeixen l'associació.

S'autoritza la reproducció, parcial o total, dels articles publicats en aquest butlletí, sempre que s'hi faci constar la procedència. Agrairíem que se'ns fes arribar un exemplar de les publicacions on els nostres treballs hagin estat reproduïts o esmentats o fins i tot una fotocòpia que identifiqui la publicació i la data d'edició

Tots els nostres Butlletins els podeu consultar a la nostra pàgina web: www.cecolom.cat

Sumari

Editorial

Vida del Centre

Tribuna

Referències dels llinatges Colom i Ballester a l'Arxiu Històric de Tarragona. Dra. Isabel Company i Farrerons

Articles

- **Pals versus Palos**
Per Nito Verdera
- **El viatge pels regnes de la Península Ibèrica de Jerònim Münzer (1494-1495)**
Per Jordi Marí i Salvadó
- **Ulloa. Informe a la Real Academia de la Historia (1930)**
Per Llorens Margarit i Torras
- **L'óuro branco**
Per Ernest Vallhonrat i Llurba
- **Aproximacions tribals a l'historiografia colombina**
Per Francesc Albardaner i Llorens

Revista de Llibres

- **El ADN de los escritos de Crsitóbal Colón.**
Autora: **Estelle Irizarry**
Per Francesc Albardaner i Llorens

Editorial

El nostre Centre d'Estudis Colombins sempre ha estat una associació amb vocació de servei a la societat, especialment en el aspecte de la difusió dels coneixements i noves recerques sobre la figura de Cristòfor Colom. Per això hem organitzat simposis, jornades d'estudi, múltiples conferències i hem publicat un butlletí constant al llarg de quasi bé vint anys. Hi havia un aspecte, però, que ha romàs reclòs dins de l'estricta àmbit de la nostre associació com era el fons bibliogràfic i documental que atresorem, provinent de diverses donacions particulars, entre les que volem destacar els fons dels Srs. Àngel Casas i Parés, Sr. Josep Maria Castellnou i Sr. Jaume Colomer i Monset entre d'altres. Es tracta d'una biblioteca monogràfica sobre la figura de Colom de més de 600 llibres, milers d'articles periodístics, diversos epistolars particulars, etc.

La junta directiva del Centre ha cregut convenient dipositar tot aquest material bibliogràfic i documental en una biblioteca oberta al públic en general per tal de facilitar el seu accés a tothom que estigui interessat en la temàtica colombina i hem considerat que la biblioteca més adient per la temàtica i simbologia que representa és la biblioteca del Museu Marítim de Barcelona, ubicada en les Reials Drassanes, ben a prop del monument del descobridor del Nou Món. Hem d'agrair el interès, il·lusió i bona acollida que ha tingut la nostra proposta per part de la direcció i personal d'aquesta

institució, que ha portat a crear una biblioteca colombina especialitzada dins de la important biblioteca, ja de per sí especialitzada en temes nàutics, d'aquest important museu barceloní.

Sempre seguint aquesta voluntat de difusió de la millor documentació colombista, el nostre Centre, no només ha recuperat l'arxiu de Ricard Carreras i Valls, si no que ha fet les gestions oportunes fins aconseguir que aquest importantíssim fons històric documental d'un dels principals seguidors inicials de la teoria de la catalanitat de Cristòfor Colom, acabi dipositat en el Arxiu Històric de Protocols del Col·legi de Notaris de Barcelona, gràcies a la generositat de la família Martorell de Reus, propietària d'aquest valuós fons documental i al interès mostrat pel Dr. Laureà Pagarolas, director d'aquest arxiu. Confiem plenament que aquestes gestions ajudin als nostres investigadors a seguir en les recerques i estudis històrics.

Francesc Albardaner i Llorens
President

Vida del Centre

EL MAPAMUNDI CATALÀ DE LA BIBLIOTECA ESTENSE UNIVERSITÀRIA

En ple "ferragosto" italià el nostre president, Sr. Francesc Albardaner, va tenir la oportunitat de visitar la Biblioteca Estense Universitària de la ciutat de Mòdena, amb el desig de poder contemplar el mapa original conegut com a "Cantino", que està exposat en una sala-museu habilitada a aquest efecte en aquesta institució cultural. La sorpresa de la visita va consistir en que, just al costat del "Cantino" i en un moble dissenyat especialment per a contenir un mapamundi circular, hi havia un mapamundi català de

mitjans del segle XV en un excel·lent estat de conservació i que es conegut com el Atlas catalano-estense. Aquest mapamundi té un diàmetre de 1130 mm. Posats en contacte amb la directora de manuscrits de la biblioteca, la Sra. De Petris, varem assabentar-nos de que s'havia publicat un extens estudi monogràfic sobre aquest mapamundi per la editorial suïssa Urs Graf Verlag de Dietikon-Zürich l'any 1995 en llengües alemanya i italiana ("Die Katalanische Estense Weltkarte"). Aquesta estudi monogràfic ha estat traduït al català i al castellà per la editorial M. Moleiro Editor S.A. de Barcelona en una edició de l'any 1996. L'únic exemplar que s'ha pogut localitzar a les biblioteques públiques de tot l'estat espanyol ha estat el de la biblioteca de l'Institut Cartogràfic de Catalunya, on pot ser consultat pel públic en general.

Per tenir un coneixement visual d'aquest important mapamundi, us recomanem entrar a la pàgina web que us relacionem tot seguit: www.cedoc.mo.it/estense/.../catalana/index.html en la que es poden consultar tots els detalls d'aquest document, ja que es pot fer la ampliació de cadascuna de les quadrícules en que ha estat dividit.

La Biblioteca Estense Universitària conserva també entre els seus fons una de les poques cartes impreses conservades de Colom a Gabriel Sanxis corresponent a la primera edició romana de Stephanus Planck de l'any 1493, bellament enquadernada. Qui estigui interessat en aquest exemplar pot posar-se en contacte amb la Sra. Annelisa Battini tot donant-li la referència "alfa.C.2.3(2)" (annelisa.battini@beneculturali.it). Hem de recomanar per força a tots aquells socis que tinguin la oportunitat de visitar aquesta Biblioteca Estense Universitària de Mòdena que ho facin, ja que hi ha altres mapes i documents de la màxima importància pels estudis colombins, a més dels que acabem d'esmentar.

REFERÈNCIES DELS LLINATGES COLOM I BALLESTER A L'ARXIU HISTÒRIC DE TARRAGONA.

Els dies 8 i 9 de novembre de l'any 2007 es varen poder celebrar unes jornades colombines a l'Arxiu Històric de Tarragona, gràcies a les gestions realitzades pel nostre consoci Sr. Ernest Vallhonrat i Llurba i a la col·laboració entusiasta d'aquest Arxiu Històric i de la Universitat Rovira i Virgili. En aquestes jornades, que es varen nomenar com a "Tarragona a l'època de Cristòfor Colom", hi va participar com a ponent la Dra. Isabel Companys i Farrerons, conservadora d'aquest arxiu històric, qui, en una brillant conferència, ens va donar a conèixer la presència dels llinatges Colom i Ballester a Tarragona a la baixa edat mitja en base a documents preservats en aquest arxiu històric.

Passats dos anys i gràcies a la seva tasca contínua de recerca i classificació dels documents tarragonins, la Dra. Isabel Companys ens ha fet arribar unes dades complementàries de nous documents localitzats, que fan referència a aquest dos llinatges i que tan estretament vinculats poden estar amb la historiografia colombina.

Ja que aquesta informació pot ser de gran interès pels estudiosos del nostre Centre d'Estudis Colombins, hem considerat interessant la seva publicació i divulgació en la "Tribuna" de la nostre butlletí, tot agraint a la Dra. Companys la seva gentilesa i col·laboració.

LLINATGE COLOM

Pere Colom (1331) *Índex vell*, p. 219.

"811 (12 juliol 1331 – 11 juliol 1331)

Sindicat fet per la universitat de Vilaseca de Solcina a Pere Colom i a Guillem Amigó per a dar los homenatges a aquell administrador, A IIII idus iuli MCCCXXXI. Closa per Joan de Figuerola rector de Vilaseca.

Sindicat per los homens de Barenys per dit effecte. A V idus iuli dicti anni. Clos per Bernat de Frontinyà notari per Arnald Martorell. És ab número 12, fol. 616".

Nicolau Colom (1403)

Candidat per a mostassaf (Cortiella, p. 103)

Joan Colom (1467) *Índex vell*, p. 210

"772 (16 maig 1467)

Item un establiment fet per Joan Albarratzi procurador del mateix archebisbe ja Patriarca de Alexandria a Pere de Calatayu de una casa que fou de Pau Vidal, afronta ab casa de Joan Colom y ab la casa del escorxador, de part detràs ab lo castell archiepiscopal y devant ab lo carrer, a cens de 4 sous 4 diners a Pasqua y altres 4 sous 4 diners a tambes té, fou adjudicada a la Mensa per censos deguts, tampoch noy pot posar censos. Fet a 6 de maig 1467, clos per Nicolau Ortells notari, n.º 53, fol. 355."

Carrer de **Montserrat Colom** (1472) (Arxiepiscopologi, II, p. 114 i 115)

Gabriel Colom, beneficiat. El 1483, juntament amb el canonge Jaume Campaner i el comensal Miquel Cisterer, rebé l'encàrrec de Pero de Urrea de fer un nou breviari, per a ús de la diòcesi, enllestit en un any, estampat a Barcelona per Joan Rosembach (arxiepiscopologi, II, p. 117 i 118 i RAMON, 2001, p. 456).

Andreu Colom (13 d'abril de 1495). Consta com a testimoni (AHT, fons notarial de Tarragona, 2, f. 42).

Pere Colom (1605) *Índex vell*, p. 110

LLINATGE BALLESTER

Fins 1427, cada any, per Sant Miquel, la ciutat pagava 500 s. de cens per les escoles a **Bartomeu Ballester**, prevere beneficiat de la catedral (CORTIELLA, p. 295).

Bartomeu Ballester, prevere beneficiat de la Seu, del benefici de Sant Martí, rep 50 s. de cens “per rahó de l'alberch de les Scoles de gramatica”, per acord del consell del 17 de juliol de 1425 (AM, 41, 1425-1427).

Pere Ballester (1469, novembre, 11) Conseller de la ciutat, espaser (AM, 75 1469 i 1470)

Tomás Ballester (fi s. XV inici s. XVI) (AHT, documents en paper 23/11).

Esperança Ballester, filla de ecla Besora, 1507. Amdues pretenen fer i vendre pa (AHT, document en paper, 7/80).

Articles

Palos versus Pals

Per Nito Verdera

Publicat a Última Hora Digital, l'abril de 2009

Investigadors catalans utilitzen mitges veritats per a sostenir que el viatge del descobriment d'Amèrica de Cristòfor Colom va partir de la costa de Girona. En aquest text exposo els esdeveniments que rebaten aquesta teoria

Cristòfor Colom dóna per molt, i és normal en un personatge tan controvertit, però el que no es pot fer és enganyar, o intentar falsejar fets històrics ben contrastats i millor documentats. Tanmateix, hi ha alguns investigadors al Principat de Catalunya que utilitzant mitges veritats i fent gala d'una fantasia que desborda tots els límits van predicant que el primer viatge descobridor del Nou Món es va iniciar a Pals (Catalunya) i no a Palos (Andalusia). El problema és que han aconseguit certa entitat entre els desconeixedors dels fets esdevinguts immediatament després de la signatura de les Capitulacions de Santa Fe (17 abril 1492) entre els Reis Catòlics i Cristòfor Colom. Com dic, ja tenen adeptes i tampoc els falta suport mediàtic. Llavors, seguint la meua línia de sempre, la investigació periodística, vaig a exposar els esdeveniments com realment van succeir perquè els lectors puguin jutjar lliurement.

En primer lloc diuen, millor dit, fan dir al cartògraf turc Piri Reis, autor del famós mapamundi de 1513, que es va obtenir el testimoni d'un mariner català que havia participat en tres dels quatre viatges colombins, que hauria dit textualment: «*Llegamos primero al estrecho de Ceuta y, después, habiendo recorrido cuatro mil millas ...*». Però la veritat és que Piri Reis va escriure alguna cosa diferent a la Nota V, en relació al primer viatge de Colom. Resulta que això del «*marinero catalán*» és fals ja que es llegeix perfectament esclau espanyol. I vegem ara la

informació facilitada als turcs que varen capturar al desconegut esclau (sens dubte un mariner) espanyol: «*Primero llegamos a la altura del Septe Bogazina (Estret de Ceuta, avui dia anomenat Estret de Gibraltar). Desde allí navegamos 4.000 millas ...*».

El cas és que afirmant que les naus de Colom van arribar primer a l'Estret de Gibraltar s'intenta provar que havien sortit de Palos, a la Mediterrània, per després endinsar-se en l'Atlàntic. Com a maniobra de distracció és una cosa grollera i sense sentit. I ho dic així perquè tot seguit veurem com es va iniciar la gran aventura del Descobriment d'Amèrica. Ho descriu molt bé Consuelo Varela [*Textos y documentos completos*, 1982, pp. 17 i 281].

Sortida de Palos

Diu el Diari del Primer Viatge (1492): «*Partimos viernes, 3 dias de agosto de 1492 años de la barra de Saltés, a las ocho horas. Anduvimos con fuerte virazón hasta el poner del sol hacia el Sur sesenta millas que son 15 leguas; después al Sudueste y al Sur cuarta del Sudueste, que era el camino para las Canarias*».

Dijous, 9 d'agost: «*Hasta el domingo en la noche no pudo el Almirante tomar la Gomera y Martín Alonso [Pinzón] quedó en aquella costa de Gran Canaria por mandato del Almirante, porque no podía navegar. Después tornó el Almirante a Canaria y adobaron muy bien la Pinta ...*».

Així que amb el *Diario del Primer Viaje* a la mà queda clar que en sis dies Colom va arribar a la Gomera.

Per fixar conceptes, recordem que Saltés es troba a la desembocadura dels rius Odiel i Tinto, i prop de La Rábida i de Palos. Quant al virazón cal dir que és un vent que bufa del mar durant el dia. El mateix Colom, en carta als Reis datada a Granada el 1502, explica: «*En el verano en Andalucía por muy cierto se tiene cada día después de ser el sol altillo la virazón, que es viento que sale del Poniente, es también muy suave y dura hasta la noche tarde*».

Així que Colom al deixar Saltés va navegar 60 milles cap al sud i després va donar rumb al SW cap a les Canàries. Doncs bé, en haver navegat seixanta milles la flota descobridora es trobava al través del Cap Trafalgar, que amb Punta Europa marca la part nord de l'estret, mentre que Cap Espartel i Ceuta limiten al sud. Cal recórrer, doncs, una distància de 100 quilòmetres entre els meridians de Punta Europa (5 ° 21'W) i Trafalgar (6 ° 02' W). És a dir, la flota de Colom no va travessar l'estret de Ceuta, sinó que al fer-se a la mar des de la barra de Saltés ho deixaven pel costat de babord.

I es que, a més de convertir un esclau espanyol en un «marinero catalán» han realitzat un altre error enorme. Svat Soucek [*Piri Reis and Turkish Mapping after Columbus, The Nour Foundation with Azimuth Editions, London, 1996, p. 59*] sí que ha fet una bona traducció de la llarga nota escrita per Piri Reis a la part esquerra del mapa. El que ens interessa diu així: «*At first we reached the level of the Strait of Gibraltar*», que ha de traduir-se per «*primer vam arribar a l'altura de l'Estret de Gibraltar ...*».

Tornem al *Diario del Primer Viaje*, al 15 de març de 1493, i relata Las Casas: «*Ayer, después del sol puesto, navegó a su camino hasta el día con poco viento, y al salir del sol se halló sobre Saltés, y a hora de mediodía, con la marea del montante, entró por la barra de Saltés hasta dentro del puerto donde había partido a tres de agosto del año pasado*». Ja veuen, seguim a la desembocadura dels rius Odiel i Tinto i va haver d'esperar Colom la plenamar per poder navegar fins al port de Palos. Què tindrà a veure, em pregunto, el llunyà Pals de Girona (Catalunya) amb la realitat del port fluvial d'Andalusia?

Vila i port de Palos

L'històric port de Palos, a Andalusia, pràcticament canviat en l'actualitat, és ara conegut pels estudis realitzats pel Departament de Geofísica Aplicada de l'Escola Tècnica Superior d'Enginyers de Mines de Madrid i el Departament d'Arqueologia de la Universitat de Sevilla. Estava situat en el curs inferior del riu Tinto, anomenat en aquesta zona Canal de Palos, a quatre quilòmetres de la desembocadura a l'Atlàntic i confluència amb el Odiel.

Quan es parla del Port de Palos, erròniament, se sol pensar en un moll, però les ordenances municipals (1484-1521) deixen clar que les caravel·les «aportaban a la ribera» on es descarregaven les mercaderies i es procedia a la subhasta del peix. O sigui, les activitats portuàries no es concentraven en un punt, sinó que es repartien al llarg de la riba del riu Negre.

Estem, doncs, referint-nos a un port interior o fluvial, de fàcil accés al mar i resguardat de vents i de pirates. En el primer terç del segle XV recalaven allà naus angleses, bretones, flamenques i italianes. Les caravel·les fondejaven al mig del riu on la profunditat era suficient per als seus calats i pagaven els drets d'ancoratge corresponents. La càrrega i descàrrega de mercaderies, igual que en altres ports peninsulars espanyols, es realitzava en petites barques «amarrando en la ribera».

A Palos hi havia instal·lacions que facilitaven les operacions, conegudes amb el nom d'Alota i que era un edifici per a bodegons i magatzems. Altra important infraestructura de Palos era la drassana, on els mestres de ribera i calafates construïen tota mena d'embarcacions, fins i tot caravel·les. Més informació ha estat aportada per les excavacions arqueològiques, confirmant l'existència d'un forn per a la fabricació de pa i de La Fontanilla, on les naus feien aiguada. Les dades ofertes les he obtingudes a <http://www.paisvirtual.com/ciencia/humanistica>

Pel que fa a l'actual vila de Palos (veure *Derrotero de las costas de Portugal y de España*, Institut. Hidrográfico de la Marina, Cadis, 1990) està gairebé oculta per alçades de 33'4 metres que no permeten veure-la fins a estar davant d'ella. Dista 3 milles de l'embocadura del Tinto. Per davant de Palos i a mitja canal es sonda a baixamar 2.5 m. En aquest lloc fondegen els vaixells que van a carregar.

Cal afegir ara que hi ha proves documentals de que Colom va elegir o exigir sortir de Palos en comptes de Sevilla. Fray Bartolomé de las Casas ho ha deixat escrit així: «*Fuese derecho a la villa de Palos donde pidió a ses Altezas quye se le diese recado para su viaje; lo uno porque allí hay buenos y cursados hombres de la mar; lo otro porque tenía déllos algunos conocidos y amigos; lo otro por el conocimiento y devoción que tenía y conversación y ayuda con el dicho fray Juan Pérez guardián de la dicha casa o monasterio de la Rábida; lo otro porque los Reyes tenían obligada a la villa de Palos, no supe si por delito o por subsidio, para que sirviese a sus Altezas con dos carabelas tres meses. Con Martín Alonso Pinzón comenzó Colón su plática rogándole que fuese con él aquel viaje y llevase sus hermanos y parientes y amigos*».

Platja de Pals

Estem ara a Girona, a Catalunya, i consulto fonts serioses relacionades amb la navegació [Derrotero General del Mediterráneo, Depósito Hidrográfico, 1860]. «*A poco más de media milla de la Riereta fenece la costa de piedra que viene corriendo desde Palamós, y empieza la playa de Pals, en que hay una torre sin artilleria. Al final de la playa, distancia 3 millas, desemboca un rio caudaloso llamado Ter, a cuya orilla izquierda, 1 legua (4 millas) de la playa, está la villa de Torroella de Montgrí...*».

Més informació [Derrotero de las costas del Mediterráneo, Instituto Hidrográfico de la Marina, Cadis, 1991] assenyalava: «Desde la cala de Sa Riera corre la costa hasta encontrar la playa de Pals

y se extiende 2'5 millas al 348 °, 7 hasta el río Ter. La torre de Pals se encuentra en la playa de su nombre, sobre unas dunas poco elevadas. La villa de Pals está a poco menos de 3 millas de la costa».

Anem a veure ara part d'una Carta al Director de *La Vanguardia*, que em van publicar el 22 de maig de 1999: «... de Pals a Canaries hi ha més de 1.200 milles nàutiques, i en el cas de les naus Colombines, per recórrer l'esmentada distància i tenint en compte les llargues brodades que havien de donar aquestes embarcacions al s. XV, es necessitarien uns 15 dies..., sempre que els vents fossin favorables. Els càlculs de navegació citats s'han fet sobre cartes nàutiques i tenint en compte les característiques de la Santa Maria. Les meves conclusions les comparteix Pepe Ferrés, expert marí, president de l'Associació de Navegants d'Altura Mediterranis, i organitzador de la regata La Ruta de la Sal entre Barcelona, Dénia i Eivissa».

En el mateix diari barceloní, edició del 14 de juny de 1999, Joan Palmarola, Secretari General de ACEA (Agrupació Catalana d'Entitats Artístiques), en relació al mateix tema i a les teories del Colom català, escrivia que tenen raó en traduir Palos per Pals. De la mateixa manera que els anglesos han traduït Colom per Columbus. I afegia que els Reis Catòlics van decidir que la ciutat de Palos, d'on havia de sortir l'expedició, no podia ser propietat aliena a Castella i, per tant, van comprar la meitat del port del comtat de Niebla (Andalusia) als germans Silva, per 16 milions de maravedís.

I no em resisteixo a reproduir la part final de la carta a *La Vanguardia*: «El contralmirante Ángel Díaz així com Nito Verdera, amb un potent currículum professional a l'esquena, han demostrat quines van ser les singladures possibles entre Palos i Gran Canària entre el 3 i el 9 d'agost de 1492. És important que les teories del Colom català -les més creïbles davant tantes d'altres- facin pinya al voltant d'uns fets indiscutibles, si no volen embarrancar-se en les distorsions provocades per un entusiasme nacionalista exacerbat i irritant, procedeixin d'on procedeixin. I, per tant, contraproductes».

Doncs ja veuen quina manera de perdre temps i esforços, i resulta que deu anys després seguim pitjor que abans. És una cosa així com si totes les investigacions honestes es trobaran davant d'una barrera infranquejable que només es mou per interessos localistes. En el meu cas, al cap de més de quatre dècades de treball, em sento com si estigués llaurant el mar.

El viatge pels regnes de la Península Ibèrica de Jerònim Münzer (1494-1495)

Per Jordi Marí i Salvadó

Volem recomanar als nostres consocis un petit llibre que si bé no està directament relacionat amb la catalanitat de Colom, sí que aporta interessants detalls sobre la Península Ibèrica en la mateix moment en què l'Almirall estava realitzant.

Es tracta d'un quadern de viatge que Jerònim Münzer va redactar sobre les seves experiències durant un viatge que va realitzar per la Península Ibèrica per encàrrec de l'emperador del Sacre Imperi Romà, Maximil·lià.

Segurament sota la aparença d'un viatge de peregrinatge, tal com es llegeix en el títol de la seva obra "*Itinerarium siue peregrinatio excellentissimi viri artium ac vtriusque medicine doctoris Hieronimi Monetarii de Feltkirchen ciuis Nurembergensis*", s'amagava l'encàrrec de l'emperador Maximil·lià de sondejar al Rei de Portugal respecte una possible col·laboració

d'Alemanya en les empreses d'Ultramar, tal com es pot despendre del text de la carta que envià el 14 de juliol de 1493 al rei João II de Portugal en la que esmenta: “..Maximil·lià, invictíssim rei dels Romans, vol invitar a sa Magestat a buscar la terra oriental de Catay, molt rica, ...”

El viatge comença el 17 de setembre de 1494 a Perpinyà i acaba el 9 de febrer de 1495 amb la sortida de Navarra cap a França creuant els Pirineus per Orreaga, després de recorre tota la costa mediterrània per a arribar a Granada, seguir, posteriorment, fins a Portugal, visitar la tomba de l'Apòstol Sant Jaume a la ciutat de Compostela i ser rebut pels reis Ferran i Isabel a Madrid.

Münzer era un dels gran humanistes de l'època, amb una vastíssima cultura i grans coneixements geogràfics i cosmogràfics. Va nèixer a Feldkirsch (Voralberg) (1437?) i mor a Nüremberg el 27 d'agost de 1508. Va començar els seus estudis a Leipzig i es doctorà en Medicina a la Universitat de Pavia. Cal destacar la immensa biblioteca que encara es conserva en part a l'església parroquial del seu poble natal.

L'estil que utilitza Münzer per a les descripcions dels llocs que va visitant no podem evitar comparar-lo amb les que fa Colom en els seus viatges. El color i detall en què l'alemany descriu els paisatges, els camps, els cultius, les hortes, la gent, els vestits, etc. poden recordar als de l'Almirall en les seves descripcions dels boscos, dels rius, dels nadius del Nou Món. La nostra modesta opinió és que en aquest pols literari creien guanyador el Descobridor. Però què és el que estem comparant? Les notes de viatge d'un humanista, posseïdor d'una gran biblioteca que encara avui en dia es conserva a la seva vila natal, doctor en medicina per la Universitat de Pavia, emissari de l'Emperador del Sacre Imperi Romà en una delicadíssima ambaixada davant al rei de Portugal, personatge que en cadascuna de les ciutats importants que visita és rebut per les màximes autoritats, que es presentat en audiència davant dels reis Catòlics, etc. amb el Diari d'abord d'un trist llaner?

Com veurem tot seguit, Münzer va conèixer personalment al llarg del seu viatge moltes de les persones que tingueren relació amb els viatges de descobriment del Nou Món.

En la descripció que Münzer fa de les ermites de Montserrat, comenta sobre “l'ermita de la Santíssima Trinitat, que el frare Bernat Boil va fer ampliar i decorar”. En la seva estança a Màlaga referint-se als monestirs de la ciutat diu d'un d'ells: “una nova fundació del mínims al front de la qual està l'aragonès el frare Bernat Boil, que fou enviat a les Índies com vertader descobridor. El seu tracte íntim a Madrid en va servir molt davant al rei, i em parlà molt d'aquelles illes.” Bernat Boil havia retornat del Nou Món en una de les dotze naus de la flota de la segona expedició que Colom va fer tornar anticipadament a mitjans de febrer de 1494 comandades per Antoni de Torres.

Un altre personatge relacionat amb Colom amb qui s'entrevista Münzer és el flamant arquebisbe de Granada, Hernando de Talavera. Recordem que els primers registres històrics de Colom a Castella foren els assentaments de pagaments efectuats a Colom, entre el 5 de maig de 1487 i el 16 de juny de 1488, per ordre dels monarques (Veure Butlletí nº3, l'article "L'estrangeria de Cristòfor Colom"). En el primer assentament, consta "con madamiento del obispo", mentre que en el tercer i quart hi figura "por cédula del obispo". Aquest "obispo" no era altre que el bisbe d'Àvila (1485-1493), frai Hernando de Toledo, futur arquebisbe de Granada (1493-1507). Münzer ens el descriu com "l'home més docte en Teologia i en Filosofia d'Espanya. És veritablement un altre Sant Geroni, perquè de tal manera s'ha mortificat amb l'estudi i las demés preocupacions del seu ministeri, en la santedat i abstinència de vida, que es poden comptar el seus ossos, revestits sols amb la pell". Segons ens informa el professor Dr. D. Antonio Sánchez Moguel, en l'estudi presentat al Congrés Internacional Americanista, celebrat a Viena en el mes de setembre de 1908, en els llibres de Francisco González de Sevilla, tresorer, corresponents a l'any 1492, també es diu "le fueron recibidos e pagados un cuento e ciento e cuarenta mil maravedies que dió al Obispo de Avila, que agora es Arzobispo de Granada para el despacho del Almirante don Cristobal Colon". Aquest professor també ens informa que en llibre de comptes

de Lluís Santàngel i Francisco Pinelo hi ha un altre manament de data 5 de maig de 1492, del futur arquebisbe de Granada. Cal remarcar que Hernando de Talavera no fou mai bisbe de Palència, sinó bisbe d'Àvila, després de ser prior del monestir de Prado (Valladolid) de l'ordre dels jerònims. Aquest ta confusió entre els bisbes Hernando de Talavera i Diego Deza s'ha donat entre alguns historiadors de Colom. Aquest últim va ser succeït sivamente bisbe de Zamora (1487-1494), bisbe de Salamanca (1494-1498), bisbe de Jaén (1498-1500), bisbe de Palència (1500-1504), bisbe de Sevilla (1504-1523) i, per últim, Inquisidor General (1498-1507).

A Èvora, Münzer es rebut pel rei João II de Portugal, objectiu del seu viatge que era fer-li arribar l'ofertament de col·laboració de l'emperador Maximil·lià per cercar terres a orient. Comenta que "en va seure quatre vegades a la seva taula" i que "li parlà de diferents assumptes". Poden creure que si la seva missió secreta per encàrrec de l'Emperador que era informar-se dels primers viatges colombins i de les intencions dels diferents regnes implicats, aquests serien principalment "els diferents assumptes" de que parlaren.

En la seva estada a Lisboa, el viatger ens informa que va estar hostejat en una casa del rei pel sogre de Martí Behaim, Jodoco de Hurder, natural de Bruixes, capità de les illes de Faial i de Pico. En la seva estada a Portugal no va poder coincidir cap moment amb el seu compatriota Martí Behaim, que es trobava de viatge i que, en la carta al rei de Portugal, Münzer oferia la seva col·laboració en futurs viatges portuguesos cap l'orient.

De tornada a Castella, ja a Madrid, a part de la seva relació amb el pare Boïl, comentada més amunt, el nostre viatger també entra en coneixença amb Pere Màrtir d'Angleria, "doctíssim i llorejat poeta" que "el convida a escoltar les seves explicacions".

El 24 de gener de 1494, Münzer és rebut en audiència pública davant els reis Ferran i Isabel i pronúncia un llarg discurs en què narra als monarques el seu viatge per les terres peninsulars. En aquesta relació esmenta que a Sevilla va veure "homes nous, desconeguts en el nostre segle, portats fins allí des de les Índies, descobertes sota els vostres auspicis". Acaba el discurs dient que "hem vist als lluminars que descobriren les desconegudes races índiques...". En aquesta audiència coincideix amb el fill dels monarques, Joan de Castella i Aragó, futur gendre de l'emperador Maximil·lià, al casar-se amb la seva filla, Margarita d'Austria.

Un últim punt sobre un tema relacionat amb el Nou Món que crec interessant ressaltar de les observacions que fa Münzer al llarg del seu viatge és sobre el cultiu de la canya de sucre. Un dels acompanyants de Colom, Miquel Ballester, fou l'introduïdor d'aquest cultiu a les Antilles, i que al llarg del temps es constituí en una de les principals fonts d'ingressos dels països caribenys. També l'Almirall n'era coneixedor de la importància d'aquest cultiu. En la descripció que fa de la vega de Isabella, en la carta-relació del seu segon viatge, diu "De las cañas no truxe quantas quisiera... que deseo mucho que d'ellas se aya cantidad, que lugar ay aquí para se hazer cañaberales, para hacer un cuento de quintales de açúcar cada año". D'aquest producte existia forta demanda en el nord d'Europa i el seu cultiu s'havia extès per les illes atlàntiques portugueses i en les Canàries que gaudien d'un clima propici al seu cultiu. Del cultiu en les illes Afortunades, comenta: "Les illes Canàries són fecundes en produir sucre. En va informar l'amo dels esclaus, que les canyes de sucre allí són d'una longitud de sis i set passos, i del gruix de la part anterior del braç. Pel que fa al cultiu de canya a la Península, el nostre viatger, parlant del camp valencià comenta "es cria abundantíssima canya de sucre, que vaig veure coure en quantitat innumerable en certa casa. Oh, quants motllos vaig veure, en els que bolquen el sucre i formen masses piramidals. Vàrem veure clarificar-la, coure-la, triar el més delicat, elaborar sucre candi. Era per a nosaltres un espectacle enlluernador. Ven veure igualment les canyes tal com es crien, i vàrem provar el seu suc, extraient-lo de les canyes. Em va dir l'amo de la fàbrica - home honrat i digne de crèdit- que en les regions de València a on neix es produeixen anualment unes sis mil càrreges, això és, deu mil centenaris nuremburgesos". Finalment, al seu pas per Almuñecar, situada a la costa de Granada, comenta: "famosa pel sucre, a on creixen canyes de sis i set colzes de longitud, i grosses com el braç a tocar la mà".

Bibliografía:

Múnzer, Jerónimo. "*Viaje por España y Portugal (1494-1495)*". Ediciones Polifemo. Madrid, 2002.

Colón, Cristóbal. "*Textos y documentos completos. Edición de Consuelo Varela. 2ª edición ampliada*". Alianza Editorial. Madrid, 1992.

Sánchez Moguel, Antonio. "Fray hernando de Talavera y su intervención en las negociaciones de Colón con los Reyes Católicos". Estudi presentat al XVI Congrés Internacional Americanista, Viena, 9-14 de setembre 1908.

Ulloa: Informe a la Reial Acadèmia de la Història (1930)

Per Llorens Margarit i Torras

En els darrers Butlletins del nostre Centre d'Estudis Colombins, en els que hem donat a conèixer el contingut de cartes de Luis Ulloa adreçades a diverses personalitats i historiadors catalans, hem pogut llegir que Ulloa deia haver presentat un memorial a la Reial Acadèmia de la Història de Madrid per tal de que aquesta entitat jutgés l'encert, o no, dels seus escrits sobre l'origen de Cristòfor Colom. Ulloa pensava, honestament, haver donat un cop mortal a la teoria genovista amb les seves troballes als arxius madrilenys, sobretot en els continguts en el "Pleyto de Veragua" del Archivo Histórico Nacional.

Desconeixíem el contingut dels escrits d'Ulloa presentats a la Acadèmia i tampoc teníem la resposta d'aquesta, en el cas de que n'hi hagués hagut alguna. Ara podem cobrir aquesta llacuna ja que, gràcies a la gentilesa de la Sra. Asunción Miralles de Imperial de la Biblioteca de la Real Academia de la Historia, tenim una còpia de tota aquesta documentació en el nostre poder. La sol·licitud per aconseguir aquests escrits d'Ulloa la varem fer de manera presencial en una viatge de recerca als arxius històrics madrilenys realitzat el passat mes de juny del 2009. Vet aquí, doncs, la documentació relativa a aquest informe de Ulloa a la Acadèmia, el informe intern de la Comissió de Indies i la carta oficial de resposta d'aquesta institució a Luis Ulloa.

INFORME A LA REAL ACADEMIA DE LA HISTORIA

"Considero como el cumplimiento de un deber llamar la atención de esta ilustre Academia sobre ciertos importantísimos documentos que he tenido la suerte de poder examinar en los archivos públicos españoles durante estos últimos meses. Dichos documentos revisten extraordinaria trascendencia para la historia, porque, cualquiera que sea el criterio con que se les estudie, ellos dejan definitivamente resuelto por lo menos la mitad del problema relativo a la patria de Cristóbal Colom.

Los principales de estos documentos, o por lo menos los mas extensos, corresponden al famoso pleito del Mayorazgo de Colom, pleito cursado, como se sabe, durante dos siglos ante los Consejos de Castilla y de Indias. Otros, mas cortos, se relacionan de cerca o de lejos al dicho pleito.

Entre los primeros debo señalar dos informaciones de testigos hechas en Italia, una en Cogoleto, lugar del Genovesado, el 22 de Julio de 1582, y otra en Génova en Abril de 1583; y otras dos informaciones análogas hechas, la una en Madrid ante el teniente de corregidor, y la otra ante el Consejo de Indias, ambas en 1584.

El célebre Memorial del Pleito, que es un resumen de la primera y mas notable parte de aquel gran proceso, hace breve referencia a tres de estas informaciones. Pero aunque HARRISSE, LOLLIS y otros historiadores de Colom aprovecharon uno que otro dato de ese Memorial, no pusieron mientes, ignoro por que motivo, en tales referencias. De todos modos ellas no bastaban para formar una opinión decisiva sobre el contenido de aquellos documentos. Sin duda es por esta razón que no se ha encontrado hasta ahora de suficiente peso los argumentos por mi expuestos en mis libros sobre Colom sobre las bases de dichas referencias. Las cosas tienen que variar total y radicalmente desde hoy con el hallazgo de los documentos en si mismos, y felizmente con sus textos integros.

Sabido es, por revelación honrada de algunos eruditos italianos, que existe documentación en Génova según los cuales, cuando Bernardo Colombo de Cogoleto vino a Madrid a pretender aquel Mayorazgo, trajo recomendaciones de patricios de esa ciudad entre los cuales un Spínola y un Doria. Este hecho sorprendente no dejó de impresionar a HARRISSE, quien le buscó la extraordinaria y absurda explicación de que eso provenía probablemente de haberse extinguido en Génova la familia de Dominico Colombo. Como si esto pudiera justificar una superchería tan escandalosa cual era la de que esos patricios tratasen de presentar en calidad de descendiente de Colom a quién resultó ser todo un farsante. La superchería aparece tanto mas escandalosa y pretendida explicación de HARRISSE tanto mas absurda cuanto que, según esos mismos historiadores italianos, el propio embajador genovés en Madrid participó en la maniobra.

La información hecha en Génova en Abril de 1583 no deja ya lugar a dudas y es un golpe formidable contra las hipótesis y fantasías de HARRISSE. De ese documento aparece que Bernardo Colombo, después que desde Madrid se le hizo comprender la vacuidad y torpeza de la información cursada antes por él en Cogoleto, se presentó al mismo Dux y el Senado de Génova pidiendo que se le admitiese demostrar ante ellos contradictoriamente que él era el legítimo heredero del descubridor de América, como vástago que pretendía ser de Bartolomé Colom. El Senado aceptó el pedido y comisionó a su pretor para efectuar la información. Conforme a las prácticas genovesas, el pretor mansó hacer pregones públicos, tanto en Cogoleto como en la propia ciudad de Génova, a fin de que compareciesen no solo los testigos de Bernardo Colombo, sino cuantos se creyesen con mejor derecho que éste o pudiesen demostrarle la falsedad de su pretensión. Los pregones se realizaron, y nadie, absolutamente nadie, salió a contradecir al postulante, quien hizo desfilar tranquilamente ante el pretor sus testigos, afirmando una genealogía, que hoy sabemos muy bien que era completamente falsa. El gobierno y el Senado de Génova prestaron su autoridad y sus firmas a tal información, la misma que fue legalizada, como no podía dejar de serlo, por el embajador de España en aquella república.

¿Cómo puede explicarse todo esto? Solo reconociendo leal y honradamente que en la ciudad de Génova no se tenía la menor idea de que Cristóbal Colom hubiese sido hijo de ella. No basta decir que ya no quedaba familia suya. El Senado no podía prestarse a una farsa tan inícuca como la de substituir un falsario a esa familia. No habrían faltado tampoco, después de los pregones públicos, quienes, aunque sólo fuese por envidia o rivalidad, hubiesen salido a contradecir a Bernardo Colombo. Pero es que ni siquiera había individuos del apellido Colombo en la ciudad de Génova!

Algo de mucho mayor peso todavía. Si la leyenda genovista fuera cierta, a falta de herederos de Colom, el Senado no habría tenido que amparar a un falsario: habría simplemente reclamado la ejecución del pretendido legado hecho por el descubridor al Banco de San Jorge. Pero ni el Senado, ni el Banco, ni los patricios genoveses intentaron semejante cosa, por que sabían perfectamente que no había ni tal legado ni tal patria genovesa de Colom.

La segunda de las informaciones hecha en Madrid lo fue a pedido de Baltasar Colombo, el pretendiente venido tras el mayorazgo desde el castillo de Cuccaro en el Monferrato, y ella es también de altísima trascendencia. Pártase del principio de que se realizó en momento y en condiciones singulares. El almirante de Aragón, Don Francisco de Mendoza, había ganado el pleito en primera vista. Para impedir que el Consejo le diese la respectiva ejecutoria, sus

adversarios le acusaron de haber hecho desaparecer una hoja del supuesto testamento de Colom de 1497. Pero Don Baltasar Colombo hizo mucho más: apoyado probablemente por el embajador de Génova o por fuertes protecciones, consiguió que el propio rey Felipe II expidiese una cédula real obligando al Consejo a la revista de la causa, con gran desesperación del almirante Don Francisco de Mendoza. Despechado y enfurecido, éste elevó al Consejo un Memorial terrible contra Don Baltasar, acusándolo de impostor, de no llamarse siquiera Colombo, sino Columbus, de inventar toda su genealogía, de no tener el menor parentesco con la familia del descubridor, etc.. Y terminaba su escrito el almirante de Aragón solicitando de los jueces una prórroga suficientemente larga para poder hacer informaciones y probanzas en diferentes lugares, especialmente en Italia, a fin de probar las falsedades de Don Baltasar y demostrar que Colom había sido nativo de la ciudad de Génova. El Consejo dio en efecto seis meses al almirante para hacer su prueba en Italia. Pero, - quién lo creyera! -, Mendoza desistió entonces de hacer tal prueba y escapó vergonzosamente por la tangente, como hoy diríamos. No hay duda, que sabía bien que era imposible probar la patria genovesa del descubridor.

En cambio, Don Baltasar asumió entonces aires triunfantes, y requirió al Consejo para hacer ante él una información de testigos, todos ellos italianos, varios genoveses, que es a la que me estoy refiriendo. En ella declaran personas que han residido en Génova decenas de años, uno de ellos abogado, que revela bastantes instrucciones (sic): todos están conformes en sostener que nunca hubo en Génova familia de apellido Colombo o Colom, que como se ve es la forma catalana, y en afirmar que el gran almirante de Indias no tenía allí familia, y que a lo sumo, si allí nació, sería por casualidad. Hay testigo tan respetable y serio como Nicolas Grimaldo, príncipe de Salerno, hombre de 83 años, que es tal vez el más categórico en sus declaraciones y que, es necesario tenerlo en cuenta, era genovés.

Las otras dos informaciones que he mencionado sirven de complemento a las dos de que acabo de hablar y son tan importantes como ella, contribuyendo a arrojar luz meridiana en el asunto.

En fin, entre los otros documentos, señalaré siquiera, para no ser pesadamente extenso, carta de Julio Negrón, genovés, quién de acuerdo con Don Baltasar Colombo, al que, como otros genoveses favorecía con dinero, se empeñó en buscar en Sevilla documentos en apoyo del litigante italiano.

Todos estos documentos son, pues, genoveses y, por consiguiente irrecusables para los historiadores italianos y los defensores de la leyenda genovista. Yo juzgo que es conveniente, me atrevo a decir necesario, darlos a conocer al mundo sabio, así como otros muchos de índole análoga. Esa es obra que está fuera de mi alcance.

Conociendo el amor de la Academia por la verdad histórica, me permito solicitar de ella que delegue en comisión dos o tres de sus conspicuos miembros para que vean dichos documentos, seguro como estoy, que con la autoridad de esta corporación, aquella verdad triunfará indudablemente.

No puedo dudar de que la Academia acepte esta mi idea. Pero voy a pedirle algo más. Me arriesgo, en efecto, a sugerir el pensamiento de que ella se digne dirigirse al gobierno de España para solicitar de este que invite al de Italia a fin de que ambos de común acuerdo designen una comisión de sabios extranjeros si se quiere a uno y otro país a la que se encargaría resolver una vez por todas este gran problema histórico. A dicha comisión se le entregaría por parte de España, para que formulase su juicio y sentencia, los documentos a que acabo de referirme y otros muchos más, de mayor trascendencia todavía, que existen en esta nación y fuera de ella, y que, en cuanto a mí, estoy pronto a señalar y a someter a aquellos jueces.

La Historia de América hará así un gran paso, y la América misma quedaría profundamente agradecida a esta Academia por tal iniciativa.”

INFORME INTERN DE LA COMISSIÓ D'ÍNDIES DE L'ACADÈMIA

AL LEGAJO SOBRE LA NACIONALIDAD DE COLOM

“En cumplimiento del encargo que le ha sido conferido por el Sr. Director, la Comisión de Indias de nuestra Real Academia de la Historia, tiene el honor de manifestar que, respondiendo a los fines que la competen, sigue con el mayor interés cuantas investigaciones se realizan referentes a la Historia de América y muy especialmente las relativas a la fijación de la Patria del gran navegante y descubridor del Nuevo Mundo, Cristóbal Colón; y en consecuencia conoce y estima la intensa labor que acerca de tan interesante tema, hace tiempo efectúa el culto historiador peruano Don Luis Ulloa, quien el viernes último leyó ante nuestra Academia el escrito a que este informe se refiere.

En él cuenta de haber estudiado las informaciones presentadas en el pleito famoso sobre la sucesión en el Ducado de Veragua por el pretendiente Don Bernardo Colombo, dándolas tal importancia que conceptúa resuelven, por lo menos, la mitad del problema relativo a la patria de Cristóbal Colón y propone que la Academia nombre una comisión que las examine.

La Comisión de Indias, que conoce las informaciones a que el Sr. Ulloa se refiere desde hace mucho tiempo, como conoce todo lo actuado en el pleito, no las da la extraordinaria importancia que el Sr. Ulloa las atribuye, no obstante lo cual desea de no omitir labor alguna que pueda contribuir al esclarecimiento de tan importante tema histórico, se propone, deferente a los deseos del Sr. Ulloa, revisar en el próximo curso los documentos a que dicho señor hace referencia.

En cuanto a que la Academia tome la iniciativa a fin de que representantes de Italia y España estudien juntos el llamado “problema de la patria de Colón”, la comisión de Indias (“se permite llamar la atención” – text ttxat i substituït per un altre no llegible) de la Academia acerca de la casi seguridad que si se hiciera la invitación por nuestro Gobierno recibiría en el acto una contestación negativa.

Junio, 20 , 1930 – El presidente de la Comisión Ángel de Altolaquirre.

Nota: Hi ha un escrit final a llapis que costa molt de llegir que fa referència a la proposta d'interessar al govern Italià en aquest assumpte.

CARTA OFICIAL DE RESPUESTA DE LA ACADÈMIA A LUIS ULLOA

Madrid, 14 de Julio 1930

Sr. Don Luis Ulloa, Correspondiente de la Real Academia de la Historia.

Distinguido Señor:

Como consecuencia del Informe de la Comisión de Indias de nuestra Real Academia de la Historia en relación con el alegato por usted presentado al Cuerpo acerca de la nacionalidad del descubridor de América, Cristóbal Colón, apoyado en el examen que ha hecho de las actuaciones en el famoso pleito sobre la sucesión en el Ducado de Veragua promovido por Don Bernardo Colombo, la Academia, deferente al deseo por usted manifestado, se propone en el próximo curso revisar nuevamente dicha documentación, en su propósito de no omitir por su parte labor alguna que pueda contribuir al esclarecimiento del importante tema histórico de que se trata.

En cuanto a que la Academia tome la iniciativa para el nombramiento de una comisión mixta italo-española que estudie el llamado “problema de la patria de Colón” estima no procede que por nuestro Cuerpo literario de haga tal invitación que, a nuestro juicio, no sería aceptada.

Me es grato ponerlo en conocimiento de usted y reitérame suyo con la mayor consideración muy atento servidor, El Secretario.

COMENTARIS FINALS

Desconeixem si la Comissió de Indies de la Acadèmia va revisar o no els documents assenyalats per Ulloa durant el següent curs acadèmic. Tot ens fa pensar que no es va fer aquesta revisió, especialment coneixent el posicionament del Sr. Angel de Altolaguirre Duvale al congrés d'Hamburg, aquell mateix any 1930, en representació del govern espanyol, que fou molt contrari a les propostes de Ulloa. La proposta de Ulloa es va deixar morir sense fer soroll i tant la mort d'Ulloa l'any 1936, com l'inici de la guerra civil, va deixar aparcat aquest tema de manera indefinida, i més, tenint en compte sobretot la historiografia que desenvoluparia el règim franquista posteriorment.

El tema de la pàtria autèntica de Colom era en aquells moments un tema roent. No hem d'oblidar, que el govern de Mussolini al capdavant i el consistori de la ciutat de Gènova com a promotor directe, ja estava preparant i imprimint el llibre "Colombo – Città di Genova", que no fou res més que una contundent resposta, si més no en el camp bibliogràfic, a la nova teoria de Luis Ulloa de ser Colom català. En aquest aspecte la Acadèmia de la Historia era molt realista quan afirmava que una proposta de creació d'una comissió mixta de savis Itàlia-Espanya no seria acceptada per la banda italiana.

Quasi bé vuitanta anys després la situació no és gaire diferent. El govern espanyol no està disposat a fer cap pas a favor de la catalanitat de Colom, tot i que sembli que ràpidament el podessin espanyolitzar fins a extrems absurds de patrioterisme fanàtic i espanyolista, ja que podria aixecar greuges històrics molt importants en les relacions i equilibris de poder entre Catalunya i Espanya, que no estan precisament en aquest moment en la millor situació, ni molt menys. Per part italiana sembla impensable que es pugui donar el fet d'haver d'explicar a la seva població que Colom no fou italià i que no va tenir mai cap relació amb Gènova, ni amb Itàlia, després de que Colom hagi estat convertit en un dels personatges més admirats del panteó nacional italià. Qualsevol moviment en desitalianitzar Colom està condemnat al fracàs.

En una visita recent als arxius vaticans i havent tingut la oportunitat de parlar franca i reposadament amb dos altíssims càrrecs de la Penitenzieria Apostòlica i de la Congregació per la Doctrina de la Fe (Antic Sant Ofici), en converses independents, la conclusió ha estat clara en les dues ocasions: encara que en els arxius vaticans hi poguéssin haver documents que pogueren posar en entredit la historiografia oficial genovista del Cristoforo Colombo, el Vaticà evitarà en tot cas donar-los a conèixer i, per això, malgrat la parcial obertura a disposició del públic de molts fons documentals de la Penitenzieria Apostòlica, del Sant Ofici i de la Congregació per la Causa dels Sants, també ens va quedar clar, que resten en totes tres Congregacions o Dicasteris arxius secrets i inaccessibles als historiadors que continuen i continuaran guardant tots aquells secrets que el Vaticà consideri que no és bo difondre'ls, ja sigui per que podrien afectar negativament la imatge pública de la Església Catòlica, ja sigui per que podrien causar un daltabaix en la autoestima de la nació italiana. Fins i tot vaig haver de firmar a la Penitenzieria el meu compromís formal de sotmetre els meus escrits basats en documentació obtinguda de documents d'aquesta institució a la consideració seva, per tal d'obtenir el seu permís per a la seva difusió.

Em varen dir que suposaven que aquest fet no el consideraria jo de cap manera una censura. Està clar que no, vaig respondre, tots volem saber només la veritat! Serveixi aquesta anècdota real i viscuda per avisar a tots aquells que es puguin pensar que la veritat sempre s'obrirà camí fàcilment en tots els àmbits que la realitat no és ni molt menys així i que la acceptació de un origen català de Cristòfor Colom per tothom encara és un cim que sembla inassolible.

L'óuro branco

Per Ernest Vallhonrat i Llurba

“Amb Colom anar-en en el seu segon viatge a Amèrica alguns agricultors negres”. Aquesta notícia apareix dilluns passat 25 de maig en el Diari La Razón el títol de la qual és “Va succeir deu anys abans que es comencés a comerciar amb esclaus africans”.

El descobriment es fa segons l'estudi de les restes de la dentadura de tres negres, per l'equip investigador nord-americà T. Douglas Price, que treballa aquests dies en què és avui República Dominicana, en col·laboració amb la Universitat Autònoma de Yucatán. A partir de 1493, nadius espanyols i africans van viure en la primera ciutat colonial d'Amèrica, La Isabela, a l'illa Hispaniola.

Se sabia que Cristòfor Colom va viatjar en les seves expedicions amb un domèstic personal africà. La presència de Cristòfor Colom a Madeira, des de 1478 a 1484, no pot desvincular-se dels seus contactes amb la comunitat genovesa de l'illa en la capital de la qual Funchal, residia el genovès Joao Esmeraldo, un important comerciant de sucre. Consta que el 1478 Colom va adquirir 2.400 arroves de sucre, el nomenat “óuro Branco”, per al mercader de Gènova Paolo di Negro”

Quan es preparava el segon viatge, el navegant suggereix als Reis Catòlics l'embarcament de 50 pipes de mel i 10 caixes de sucre de Madeira, per a ús de les tripulacions, indicant el període que recorre fins a abril com a millor moment per adquirir-ho. En aquest moment la cultura dels canyars havien adquirit gran apogeu a l'illa, mantenint una important franja de canyars al llarg del vessant sud”, segons assenyala el Dr. Alberto Viera, en el seu llibre *Canaviais, açúcar e aguardente na Madeira*.

En el segon viatge al Nou Món, Colom va acompanyat del tarragoní Miguel Ballester, segons diu fra Bartolomé de Les Casas i corrobora Gonzalo Fernández d'Oviedo: “Miguel Ballester, natural de Catalunya va ser el primer que va fer sucre”. A partir de 1493, Miguel Ballester, amic del Descobridor i company de joventut a Mallorca (1452), el seu soci en Savona (Michele de Bressolo, 1470-1475) i el seu fidel col·laborador en l'Hispaniola va portar a les noves terres soques, la canya de sucre i agricultors africans especialitzats en el conreu i elaboració de sucre.

A això podem sumar un passatge de sis dies del navegant a Funchal, a l'illa de Madeira, a la casa del citat Joao Esmeraldo, en el decurs del tercer viatge al juny de 1498 i podem apuntar com molt probable la presència de soques de canya de Madeira en el bagatge dels agricultors que li acompanyaven.

A les illes Canàries no es va començar a plantar la canya de sucre fins a 1505 -segons l'estudi del citat historiador portuguès, després d'haver-se iniciat la producció a l'illa L'Hiapaniola (Santo Domingo).

Esperem que això motiví els joves investigadors a obrir camí cap a l'estudi de la important figura històrica del tarragoní Miguel Ballester, company i fidel amic de Colom, i introductor de la canya de sucre a Amèrica.

Aproximacions tribals a la historiografia colombina

Per Francesc Albardaner i Llorens

HOMO TRIBALIS SAPIENS

Al final de cada curs acadèmic universitari els llicenciats en ciències mèdiques, que han superat totes les proves i han demostrat suficiència en aquesta ciència, fan públicament el denominat “Jurament Hipocràtic” en una cerimònia solemne. Per aquest jurament els nous metges es comprometen a actuar seguint les normes deontològiques de la seva professió i, sobretot, en no utilitzar la ciència adquirida per a fer mal, que en aquest cas consistiria en perjudicar la salut dels seus pacients.

Que jo sàpiga, i puc estar equivocat, els llicenciats en història no fan cap jurament al final dels seus estudis universitaris en el sentit de defensar sempre la veritat dels fets que estudiaran i a no difondre mai confusions interessades, potenciar silencis convenients o directament dir mentides tergiversadores de la veritat històrica. La dura realitat ens ha demostrat de manera total i absoluta com la majoria dels historiadors escriuen la història a conveniència del grup humà al que pertanyen o serveixen i, per tant, quasi bé sempre donen una versió esbiaixada dels fets en favor de la seva “tribu” particular. Com podrem mai arribar a conèixer la veritat dels fets passats i recents si partim d’acceptar aquesta perversió innata del tractament de les fonts documentals i dels seus autors?

Si de l’estudi de vàries ombres, deformades o no, d’un objecte, que desconeixem o no podem veure, podem arribar a endevinar la verdadera essència d’aquest objecte, de manera similar proposem que, de l’estudi de les diverses versions històriques tribals i interessades explicades per diferents historiadors sobre la figura de Cristòfol Colom, podrem arribar a copsar la veritat d’aquest personatge.

LES TRIBUS COLOMBINES

Emprant la terminologia que està de moda, sembla clar, que Colom fou un home de personalitat “polièdrica”, que ja per si mateix hagués donat peu a aproximacions ben diferents encara que no hi haguessin posicions ideològiques prèvies preses (parti pris) pels historiadors que estiguessin interessats en estudiar la seva trajectòria vital. La combinació de la pluridimensionalitat de la personalitat colombina amb el ampli ventall de grups de pressió interessats en donar una determinada versió de la trajectòria vivencial del descobridor i dels fets ocorreguts en el denominat “descobriment” de Amèrica, ens abocaria a haver d’analitzar una quantitat ingent de corrents i teories diverses que, per contradictòries o falsificades, ens durien a conclusions absurdes, si és que mai podéssim arribar a qualsevol conclusió. Ja que l’objecte principal de la nostra recerca és el de determinar l’origen nacional i cultural real de Colom, analitzarem només aquelles aproximacions tribals a la seva història, que ens puguin ajudar en aquesta escomesa. En conseqüència, no entrarem a analitzar la nova historiografia dels pobles autòctons d’Amèrica, que tant tenen per dir sobre el imperialisme europeu a Amèrica, ja que no aporta cap vector nou, ens sembla, a la tasca que volem fer.

Tot i reconèixer que podem pecar de restrictius, hem escollit les següents “tribus” colombines: italiana, espanyola, hebraica, vaticana, catalana i familiar.

APROXIMACIÓ ITALIANA A COLOM

El director de el Instituto Italiano de Cultura de Barcelona ja ho va dir ben clar en la presentació d’una conferència del Dr. José Antonio Lorente a Barcelona per l’any 2002, quan digué: “El tema de la pàtria de Colom és una tema tancat i aclarit, que ja no admet cap dubte i aquesta pàtria

fou Gènova, i ara, per tant, Itàlia". El que importa als italians i a l'Estat Italià és no tocar el seu Cristóforo Colombo del Panteó Nacional, que la pròpia historiografia va col·locar com a màxim símbol nacional i universal, poc després del procés d'unificació d'Itàlia al segle XIX. El que està establert és de que fou el màxim exponent del geni italià, i prou. Per tant, els italians no fan cap escarafall a noves teories sobre l'origen del descobridor, sempre i quan el seu poble o regió d'origen quedi dintre dels límits físics del actual estat italià. Això queda palesament demostrat per diversos fets recents. El Dr. Aldo Agosto, màxim representant de la ortodòxia italiana i, per tant, genovista pertinaç, va insinuar en un congrés de Valladolid, l'any 2006, que calia revisar de soca-rel la biografia del descobridor, ja que en realitat va pertànyer a una poderosa família de mercaders genovesos, ennoblits posteriorment, que traficaven per mar amb una flota poderosa de galeres i naus. I es va quedar tan ample i satisfet. Aquestes declaracions signifiquen que tota la muntanya de documents que ens parlen dels Colombos teixidors de llana i traficants en formatges no tenen res a veure amb el descobridor del Nou Món!

Una altre cas fou la incorporació al comitè nacional italià per a les celebracions del cinquè centenari de la mort de Colom del periodista Sr. Ruggero Marino, qui ha publicat tota una nova teoria, que fa a Colom fill del Papa Inocenci VIII i d'una dama napolitana (Colonna?), que contradiu al cent per cent la versió oficial acceptada fins al moment present. No importa res que la ciutat nativa de Colom passi de Gènova a Nàpols, ja que això no alteraria actualment a tot el món el concepte de italianitat de Colom (Tot i que si nasqué a Nàpols, Colom fou en realitat súbdit de la Confederació Catalana i del rei Alfons V dit el Magnànim). Finalment hem d'esmentar per força el fet ben curiós de la invitació de la "Casa degli Italiani di Barcellona" a la autora aragonesa Sra. Marisa Azuara a donar una conferència en aquest centre cultural, qui ha tret una nova teoria que fa a Colom originari de Sardenya, descendent dels Piccolomini de Sena per part de pare i de llinatges aragonesos per part de mare. Malgrat els errors històrics lamentables que conté aquesta nova teoria, poca importància semblen tenir per les autoritats acadèmiques italianes mentre puguin continuar dient que Colom era italià, per ser originari de Sardenya. Com es pot comprovar tot això ens sembla de la màxima frivolitat, però aclareix de forma contundent la aproximació italiana a Colom: cal mantenir la italianitat de Colom sigui com sigui, encara que ells ja saben o intueixen que la versió oficial genovista actual és una piadosa mentida històrica o un muntatge interessat, que els ha funcionat molt bé durant els darrers 500 anys.

La República de Gènova, primer, i Itàlia després, varen rebre un regal impagable com fou que Colom fos considerat genovès o lligur, per necessitats del Almirall, de la seva família o per conveni amb les testes coronades de Ferran i Isabel. Ja que les circumstàncies els hi eren favorables, els genovesos varen jugar les cartes que fossin per tal d'aconseguir que una part de la fortuna i drets dels Colón anessin a parar al Banc de Sant Giorgio de Gènova al darrer terç del segle XVI, durant el "Pleyto del Mayorazgo", tot i que sabien perfectament, que Colom no fou genovès. Això darrer queda demostrat amb la carta de recomanació del **Senat de Gènova** al seu ambaixador a Madrid Giovanni Battista Doria, en la que li sol·liciten que dongui suport a Bernardo Colombo en el plet per la herència colombina, **ja que Cristòfor Colom era natural de Cogoleto** com el dit Bernardo. Però aquesta carta no la publiquen els historiadors genovesos i, si ho fan, ho fan parcialment de manera que no surti aquesta declaració expressa per part del Senat genovès de que Colom era natural de Cogoleto. Un segon intent de desviar els recursos econòmics cap al Banc de Sant Giorgio de Gènova fou en el testament falsificat, suposadament de l'any 1498, en el que Colom hauria recomanat al seu fill Diego que invertís els seus estalvis en unes accions o fons d'inversió denominats "luoghi" ("logos" en castellà) que donaven un rendiment del 6%. Això demostra que el falsificador va escriure aquest fals document l'any 1573, ja que fou l'únic any que aquestes accions donaven aquest rendiment. El seu rendiment els anys 1497-1498-1499 dels "luoghi" no va superar el 2,8 %. (1) I els historiadors genovesos encara accepten el text d'aquest document com a vàlid, del qual només s'ha n'ha conservat una còpia simple no protocol·litzada, ja que és en el únic document on Colom suposadament s'hagués declarat obertament com a genovès de naixement. El darrer i patètic intent dels genovesos per quedar-se amb tot el que podés quedar de la fortuna dels Colón fou el denominat

codicil militar, suposadament del mes de maig del 1506, en el que la ciutat s'atorgava la totalitat dels bens familiars en el cas de que no quedés cap descendent mascle del descobridor, com era el cas en el moment de la falsificació. Tan grollera és aquesta falsificació, que ja fou considerada falsa fa uns cent anys. Ni Gènova ni l'estat italià han vist mai un cèntim dels Colón, però la fama del descobridor i del seu geni l'han explotat amb un èxit clamorós des de fa cinc-cents anys a benefici pròpi. Això no vol dir, que en aquest procés seguit per aconseguir beneficiar-se de la herència dels Colón no s'hagin fet falsificacions i s'hagin destruït documents per tal d'aconseguir aquesta finalitat.

La aproximació “tribal” dels historiadors i acadèmics italians és ben patent en el cas dels estudis del llenguatge matern de Colom, que han evitat fer-los, ja que saben o intueixen que els resultats, aplicant les noves tecnologies informàtiques, els hi sortirien totalment negatives. No volen acceptar que Colom no va saber mai parlar ni genovès ni italià, quan és un fet evident i que salta a la vista, i que darrerament ha quedat palesament demostrat per diversos estudis. Entre aquests estudis cal destacar el realitzat per el Dr. Lluís de Yzaguirre l'any 2006 i que duu per títol: “Aproximació lexicomètrica a les interferències de base fonològica en els escrits autògrafs de Cristòfor Colom”. En aquest estudi el Dr. Yzaguirre considera que la llengua materna de Colom més probable és la llengua catalana i, més específicament, el català oriental, tot afegint cpm altament improbables el dialecte genovès i la llengua toscana.

La condició “tribal” de la historiografia italiana sobre Colom va quedar ben clara quan es va publicar el llibre “Colombo – Città di Génova” (1931) per ordre expressa del dictador Benito Mussolini, en el que calia fer callar la teoria de l'origen català de Colom, recentment aparescuda l'any 1927.

APROXIMACIÓ ESPANYOLA A COLOM

La historiografia espanyola, o més ben dit espanyolista, sobre Colom té com a màxima finalitat evitar com sigui la polèmica sobre un possible origen català de Colom, ja que això podria conduir a noves visions, més conformes amb la realitat dels fets històrics de la formació de la unitat de Espanya, que es volen evitar a tot preu. Quins historiadors espanyols han volgut aclarir la fal·làcia franquista “Isabel y Fernando crearon la unidad de Espanya”? Com podrien explicar la adscripció única al Regne de Castella de les noves terres trobades per Colom, si qui les va trobar era català? Si tots els espanyols pertanyien a una suposada nova Espanya unificada pels Reis Catòlics, quina raó justificava la exclusió de poder anar a Amèrica d'una part d'aquests espanyols? La consigna establerta en el món acadèmic espanyol és : “Antes genovés, que catalán” i això explica moltes posicions. Ja que si la fal·làcia del Cristoforo Colombo genovés fou utilitzada hàbilment per ajudar a crear el sentiment nacional de la nova i unitària pàtria italiana en el segle XIX, la demostració de que Colom era català podria fer revifar el sentiment nacionalista català i atiar el independentisme del poble català. És curiós veure com la historiografia espanyolista anticatalana sobre el descobridor del nou món, va entregar en safata de plata la glòria del descobriment d'Amèrica als italians, qui han convertit aquest acte històric en la màxima demostració del geni espiritual italià, celebrat cada any a Nova York el dia del “Columbus Day”, quan els italians no van tenir en realitat res a veure amb aquest fet històric. Un cop conscients del gran error comés, hi va haver una corrent historiogràfica espanyola que va voler convertir a Martín Alonso Pinzón en el autèntic pal de paller del descobriment, sense gaire èxit, però.

A tall d'exemple volem recordar la anècdota de la transformació de la orla de un disseny de segell de correus, dedicat a Colom l'any 1931, quan es va alterar el lema tradicional de l'escut de Colom “Por Castilla y por León, Nuevo Mundo, halló Colón” pel de “Por España y con Pinzón, Nuevo Mundo halló Colón”. La dictadura militar de l'època volien deixar clar que España ja era un fet real en el moment del descobriment d'Amèrica i que aquest descobriment fou una empresa espanyola en la que Pinzón fou tan important o més que no pas el genovès Colom.

El posicionament tribal dels historiadors espanyols també queda manifest en la manipulació que fan de l'adjectiu "aragonès" per designar a persones plenament catalanes, i fins i tot valencianes o balears, amb la excusa de que eren súbdits de la Corona d'Aragó. **La qüestió és de que el mot "Catalunya" i català, s'eviti tant com es pugui.** Tots els socis del Centre d'Estudis Colombins recordem encara amb estupor com Doña Consuelo Varela es va atrevir a qualificar de "caballero aragonés" a Pere Bertran i Margarit, senyor de Castell Empordà i company de Colom en el segon viatge, en una conferència que va fer a Òmnium Cultural fa uns quants anys. No cal insistir en que la designació de l'Arxiu Reial de Barcelona com a Arxiu de la Corona d'Aragó és una altre andanada per ocultar la essència catalana dels nostres reis.

I aquest posicionament de silenciar tot allò català que pugui crear un conflicte en la historiografia oficial espanyola no només és seguit pel gremi dels historiadors, si no que també domina altres camps científics com la lingüística. Qui pot creure que Don Ramón Menéndez Pidal actués honoradament des d'un punt de vista científic al deixar de banda la llengua catalana en els estudis sobre la llengua de Cristòfor Colom?

Però no hem de pensar que la posició anticatalana de la historiografia colombina és un producte de la historiografia franquista, o tardo-romàntica, si no que respon a una decisió presa ja en vida de Colom abans del seu retorn triomfal a Barcelona: els Reis Catòlics havien decidit de bell antuvi, que els territoris que es podessin descobrir i conquerir en "la mar oceana" per Colom, serien adscrits únicament a la corona castellana amb expressa exclusió de la confederació catalana. I aquest fet queda palesament demostrat quan, a partir de l'abril de l'any 1493, tots els documents relatius a Colom i a les noves terres es registren únicament en la cancelleria castellana.

Quasi bé tots els historiadors espanyols de tots els temps han evitat de manera sistemàtica que el nom del descobridor aparegués en la forma "Colom" amb "m" final, amb la única i honrosa excepció de Gonzalo Fernández de Oviedo, qui sempre va utilitzar la forma correcte catalana "Colom". El que sobta més és, com en ple segle XIX quan diversos historiadors fan transcripcions de nous textos colombins recentment recuperats en aquella època, sempre escriuen el nom del descobridor a la castellana malgrat que el text original podés dir "Colom". Cal anar sempre molt en compte i anar a buscar les fonts originals, com en el cas dels documents del "Pleyto de Veragua" del segle XVI com en parlarem més endavant.

APROXIMACIÓ JUEVA A COLOM

En el segle XV els factors religiosos no eren ni molt menys secundaris i menys encara en aquells moments en que va viure Colom en plena efervescència de la nova Inquisició castellana. Per tant, Colom es va comportar sempre com un perfecte catòlic i la historiografia tradicional el va lloar en aquest sentit fins a extrems de pur fanatisme religiós, com quan va cristal·litzar la proposta d'iniciar-se el seu procés de canonització a finals del segle XIX. Hi ha hagut estudiosos de Colom que han negat de forma radical qualsevol relació de Colom amb el món hebraic, com Menéndez Pidal, ja que acceptar que Colom era un convers o cripto-jueu, l'allunyava per força d'un origen genovès, ja que no hi residien jueus a Gènova, per haver estat expulsats molt abans del temps de Colom. Acceptar fortes influències hebraiques en Colom és acostar l'origen i cultura d'aquest personatge al món hispànic i a remoure el record de fets històrics criminals i deplorables com els "autos de fe", comesos per la Església Catòlica i la expulsió dels jueus de la península ibèrica pels reis de Castella, de la Confederació Catalana i per Portugal.

Malgrat tot, Colom té molt de jueu com traspuen molts dels seus escrits i comportaments vitals. Els historiadors jueus perceben clarament que Colom és un home de la seva "tribu", que s'ha vist forçat a jugar un doble joc, a tenir una vida doble per tal de poder sobreviure. Aquest personatge mig catòlic en públic i mig jueu en la intimitat els hi produeix un neguit estrany al presentar una excessiva ambigüitat. Molts historiadors jueus haguessin preferit que Colom hagués acabat la seva vida en una pira en mans de la Inquisició per convertir-lo en màrtir de la religió jueva. Però

en realitat considerem que Colom va intentar fer una “fusió” de les dues religions suposadament antagòniques (o les tres religions dites del “llibre”), la jueva i la catòlica, per demostrar que en realitat es tracta d’una sola cosa, com ara proclamen pels carrers de Nova York els seguidors de “Jews for Jesus”. Quines conviccions varen portar a Colom a afirmar que “l’Esperit Sant il·lumina per igual a moros, jueus i cristians”? I això tampoc agrada a la historiografia jueva, massa seguidora del simplista lema “si no estàs amb mi es que estàs contra mi”.

Tot i així, els historiadors jueus s’han aproximat a la figura de Colom de manera més cautelosa i menys dogmàtica que altres tribus historiogràfiques i moltes afirmacions per demostrar les seves teories estan referendades amb proves científiques. Com a exemple d’aquesta cura podríem parlar de les proves cal·ligràfiques sol·licitades per Nito Verdera a la policia criminal espanyola per a determinar si els símbols “beth-hei”, que Colom emprà en les cartes que dirigeix al seu fill, estaven escrits de dreta a esquerra o a l’inrevés. Això no vol dir que no hi hagin hagut casos de comportaments poc científics com en el famós article de Sara Leibovitz en el que parla de la existència d’una suposada carta de Hernando de Talavera als Reis Catòlics en la que expressaria que voldria veure a Colom sobre les fustes d’una pira de la Inquisició en lloc de les fustes d’una nau, sense donar cap mena de prova feaent de la existència real d’aquesta carta.

Recentment, en un nou llibre de la Dra. Estelle Irizarry es fa una nova relectura dels escrits de Colom des de noves perspectives com la de la puntuació emprada per ell, que no només li fan acceptar que Colom tingué una educació cultural dins de l’àrea lingüística catalana, si no que presenta clares influències del món dels “masorettes” jueus, que són especialistes en la escriptura dels textos de la Torah jueva. Una anàlisi de la llengua castellana emprada per Colom li fa descobrir a la Dra. Irizarry la possible influència del judeo-espanyol en els seus escrits i, per tant unes vivències del descobridor dins del món jueu en la seva infància. Hem trobat a faltar un estudi detallat de les influència del judeo-català en els escrits de Colom, que esperem que algun autor el pugui realitzar en el futur.

APROXIMACIÓ VATICANA A COLOM

El Papa Lleó XIII, quan, en la seva encíclica “Quarto Areunte Saeculo”, del 16 de juliol del 1892, per celebrar el quart centenari del descobriment d’Amèrica, digué: “**Columbus noster est**”, va fer una declaració ben explícita de pertinença de grup, tribal, de Colom a l’església catòlica. Ara bé, què va voler dir la historiografia vaticana, per boca del Papa, quan escrigué aquesta famosa frase? Les lectures que se’n poden fer son múltiples i diverses, pròpies de la tradicional hermenèutica vaticana: Colom com a apòstol de l’Església, Colom com a transmissor de la cultura cristiana europea en el Nou Món, Colom com a producte d’una educació catòlica d’un seminari, Colom com a fill carnal d’un Papa (com assevera Ruggero Marino), etc.etc. També podria ser que aquesta declaració fos una clara advertència als historiadors que començaven a veure un rerefons jueu a Colom, que l’Església Catòlica no toleraria i menys col·laboraria a descobrir que Colom era en realitat un jueu convers.

Tot això té una relació directe amb els moviments ultracatòlics i fortament reaccionaris que aparegueren a Europa a la segona meitat del segle XIX i que portaren a Rosselly de Lorgues a encapçalar una sol·licitut al Vaticà per a canonitzar a Colom. Aquesta iniciativa, que a principis del segle XXI ens sembla inversemblant, va gaudir de un ampli suport dels bisbes sudamericans i de nombroses autoritats de l’època, com la reina Isabel II des del seu exili a Paris. La orde de Frares Menors, encapçalats pel seu ministre general Bernardino de Portogruaro, va sol·licitar el permís papal per iniciar la recollida de tota la documentació existent als arxius vaticans sobre la figura de Colom per a preparar el inici de la causa de canonització, permís que li fou concedit. D’aquesta manera en la oficina postuladora dels franciscans es va anar aplegant aquesta documentació, segons ens va explicar Fra Lucca Maria de Rosa, postulator general dels franciscans, recentment traspasat el mes de març de enguany. Tot d’una, la recollida de documentació colombina va quedar bloquejada per ordre superior i es va comminar als franciscans a dipositar la documentació colombina als arxius del Sant Ofici i no es va parlar mai

més de la canonització de Colom. Què deien els documents aplegats que provoquessin una reacció tan radical? On son actualment tots aquests documents o còpies de documents per poder ser estudiats? No podem respondre ni a una ni a l'altre pregunta, però tot sembla indicar que pel Vaticà ja els hi està bé la historiografia ortodoxa i tradicional de Colom, ja que en qualsevol canvi més proper a la veritat històrica hi podrien sortir perdent.

Nosaltres, que hem vist i estudiat documents “delicats” dels arxius Vaticans com totes les cartes dels nuncis de Madrid de finals del segle XVI o les llistes interminables dels fills de capellans i monges de la península ibèrica del segle XV, considerem que la raó per la qual es va bloquejar la causa de canonització de Colom havia de ser una raó de pes i que, si bé a finals del segle XIX aquesta raó podria ser un fet considerat escandalós en aquella època, com que el pare o la mare de Colom fos un capellà o una monja, ara pensem que bé podria ser un fet, que ara considerem molt més greu, com podria ser que la mare de Colom, jueva conversa (o alguna altra persona pròxima a Colom) hagués estat condemnada i morta degut a un procés inquisitorial. Si la veritat històrica fos aquest hipotètic cas, el Vaticà estaria disposat avui en dia a difondre-la o guardaria un discret silenci tot impeding que els historiadors contemporanis podessin tenir accés a aquesta documentació? Sigui quina sigui la veritat dels fets, nosaltres estem convençuts de que el Vaticà sap perfectament qui fou l'home que va descobrir el Nou Món i que fou conegut com a Cristóbal Colón, però que, degut a les característiques d'aquesta veritat amagada, el Vaticà no considera “encara”convenient ni favorable als seus interessos i bona fama la seva divulgació universal “urbi et orbe”.

APROXIMACIÓ CATALANA A COLOM

Al llarg dels 18 anys d'existència del nostre Centre d'Estudis Colombins s'han anat produint diversos estudis seriosos sobre diversos aspectes de Colom: la seva escriptura, la puntuació dels seus escrits, la seva llengua escrita i les interferències fonètiques que hi apareixen, noves fonts documentals, etc.etc., i que tots semblen confirmar que la teoria d'un origen català de Colom és cada cop més ferma i més certa. Els esforços de Luis Ulloa no han caigut en el buit, però tot resulta molt més difícil del que pensava l'il·lustre historiador peruà, quan expressava la seva convicció de que a principis dels anys 30 del segle passat, la seva teoria quedaria ja plenament demostrada i comprovada.

L'esclat de la teoria de la catalanitat de Colom va tenir lloc en plena dictadura militar del general Primo de Rivera i, per tant, des del primer moment va tenir un fort component reivindicatiu de la cultura catalana, fortament reprimida en aquell moment, i que Ulloa no va preveure per desconèixer la realitat política del país i que li va desagradar força. Fins hi tot li va comportar un enfrontament amb sectors catalanistes afins a “La Veu de Catalunya” i amb un dels seus primers seguidors el Sr. Ricard Carreras i Valls.

Però, tornant al moment actual, hem d'acceptar honestament un fet indiscutible i és que en els àmbits acadèmics catalans, de tots els Països Catalans, els historiadors consagrats no estan interessats en aquesta recerca històrica. La recerca la portem endavant estudiosos més o menys il·lustrats i més o menys capacitats en paleografia, llatí, història, heràldica o diplomàtica, eines necessàries per a dur a bon port qualsevol recerca sobre la època de Colom. Aquesta indiferència universitària, que lamentem profundament, és deguda, al nostre entendre a dos factors:

En primer lloc la figura de Colom ha sofert un canvi radical en els darrers cent anys. De ser el gran mariner benefactor de tota la humanitat, espiritualment i material, ha passat a ser el genocida i saquejador més gran de la història. Només cal recordar els fets succeïts a Haití el dia 3 d'abril de l'any 1986, quan uns joves manifestants varen llançar a la badia de Port au Prince l'estàtua de Colom tot cridant : “Haití per els haitians i no per els blancs. Abaix amb Colom!”. Per tot això, no està clar actualment per a molts professors universitaris, com així ens ho han expressat obertament, que ens convingui gaire als catalans incorporar a tal personatge en el panteó nacional català.

La segona causa que aparta als professors universitaris de qualsevol col·laboració en aquest tema és la més absoluta manca de rigor científica de molts estudiosos que diuen estudiar la figura de Colom i que ho fan amb una frivolitat inacceptable i sense cap rigor de cap mena, com són els cassos de Jordi Bilbeny, Gabriel Verd, Marisa Azuara, etc. Això i el ampli ressò mediàtic que cobreix cadascun dels nous “descobriments” que fan aquests estudiosos, aparten a qualsevol científic seriós de prendre part en aitals estudis, per tal de no perdre la merescuda fama aconseguida amb molt d’esforç i tenacitat en el seu àmbit universitari.

L’afany de poder proclamar que Colom era català, mallorquí, fill del príncep de Viana o tortosí com més ràpidament millor, sense aportar prou demostracions solvents, perjudica notablement la teoria de la catalanitat de Colom. La tribalitat catalana de moltes d’aquestes propostes arriba a voler demostrar fanàticament que el descobriment d’Amèrica fou un fet exclusivament català i, per això, han de fer sortir les naus de Colom de Pals d’Empordà, en lloc de Palos de la Frontera o afirmar sense una base sòlida que el finançament del primer viatge fou exclusivament català. Per tot això queda ben palès que la aproximació catalana a la historiografia colombina presenta en molts casos els mateixos defectes de parcialitat volguda, fanatisme i silencis interessats, que caracteritza la historiografia de les altres “tribus” analitzades. Finalment hem de destacar que, igual que en el cas italià, la teoria d’un Colom català ha produït la aparició de tantes subteories quasi bé com pobles i ciutats hi ha als Països Catalans i això no ajuda precisament a la imatge de serietat que desitjaríem pels nostres estudis.

APROXIMACIÓ FAMILIAR A COLOM

El únic interès dels hereus de Colom fou el de no perdre cap dels possibles beneficis econòmics als que pensaven tenir dret com a descendents de tan il·lustre personatge. Per això, malgrat podessin pledejar fins a la mort amb altres membres de la pròpia família per aconseguir ser els posseïdors de l’Estat de Veragua, van aconseguir posar-se d’acord en termes generals sobre què i com calia explicar i dir de Cristòfor Colom per tal de que no sortissin tots perjudicats. El millor exemple que il·lustra aquesta posició de tota la família és el cas de la no presentació a cap judici, ni tribunal, del testament de Colom de l’any 1502 i que molt probablement tots coneixien i en tenien còpies. És un fet realment insòlit de que, malgrat hi haguessin inventaris dels documents guardats en les arques de ferro i de fusta conservades en la capella de Santa Anna del monestir de Las Cuevas de Sevilla, que indicaven que es guardaven còpies del testament original de l’any 1502, aquest document no apareix mai en cap plet, ni tan sols en els que ja va iniciar Diego Colón poc després de la mort del seu pare (1511-1512). Aquest fet demostra, no solament que el testament de l’any 1502 deia coses que haurien perjudicat, i fins i tot anorreat, tots els drets dels successors de Colom, si no que la Cancilleria Reial i, per tant els tribunals, també coneixien aquest contingut i preferien, per les raons que fossin, que no sortissin a la llum pública.

En la lectura de tots els denominats plets colombins es pot observar com tant el fiscal com els advocats representants de la família eludeixen definir-se obertament sobre la qualitat d’estranger de Colom en el regne de Castella, sense mencionar directament i oberta la nacionalitat originària del descobridor. De la lectura del testament de l’any 1502, potser escrita en català, potser designant el lloc exacte de naixement i família del descobridor o potser exposant que el descobriment d’Amèrica Colom va pensar fer-lo a benefici dels dos regnes, Castella i Aragó, segurament se’n derivaven unes conclusions que tan perjudicaven als interessos de la família com els del regne castellà. Podríem dir col·loquialment que tan la família Colón com el regne de Castella “tenien la cua de palla” i que les dues parts varen arribar a un acord de “fair play” sempre que no s’ultrapassessin les directrius generals d’aquest joc acceptades par ambdues bandes o imposades per una, els reis, i acceptades amb resignació per la família en la confiança de poder aconseguir algun benefici econòmic important.

Quan hom estudia els documents dels plets colombins cal llegir entre línies per arribar a comprendre la veritat. Per sort nostra, en el denominat “Pleyto de Veragua”, varen aparèixer dos pretendents italians, suposadament parents del descobridor, que varen convertir-se en dues

autèntiques “mosques vironeres”, sobretot Don Baltasar Colombo de Cuccaro, que tragueren de polleguera als altres membres de la família, ja que ells no estaven conxorxats. Així, a tall d'exemple, quan Doña Francisca Colón afirmava sense cap mena de pudor que els llinatges Colom i Coloma era un mateix i que pertanyien a homes aragonesos i valencians, Don Baltasar Colombo li responia amb certificats de reis d'armes que Colom i Coloma eren dos llinatges diferents, amb escuts heràldics similars, però diferents, i que eren llinatges originaris de Catalunya. A aquestes respostes els membres de la família Colón es feien el boig i sempre continuaran afirmant que Colom i Colón és una mateixa cosa i llinatge. És ben evident que un dels punts conxorxats entre tots els membres de la família era el de admetre que Colom era “genovès” per tal d'allunyar els perills que es deduirien d'un Colom reconegut com a súbdit natural de Ferran el Catòlic i català.

Don Baltasar Colombo, que també signava, segons bufava el vent, com a Colón i Colom indistintament, perdudes totes les seves esperances d'heretar el “mayorazgo” colombí, es va dedicar sistemàticament a anomenar a tots els membres de la família Colón en la forma “Colom” en tots els seus memorials que presentava a la justícia, que era una forma de extorsió per aconseguir que no el deixessin fora al final del judici en el moment de repartir els pagaments de consolació, que es produïren en forma de compensació de les despeses ocasionades, com així va ser. El seu silenci es va veure recompensat al final de tot, després de més de vint anys de presència continuada a Madrid seguint aquesta causa.

Quin fet va provocar que Don Baltasar Colombo conegués que el vertader llinatge de Cristòfor Colom era “Colom” amb “m” final? No va ser l'aparició del testament de 1498, ja que en les còpies que ens han arribat fins a nosaltres sempre surt denominat el llinatge del gran almirall com a Colón. Aquest testament apòcrif, que abans hem deduït que fou falsificat pels voltants de l'any 1573-1574, estava destinat a fixar Gènova com la pàtria originària de Colom i a que el Banc de Sant Giorgio sortís beneficiat, per tant, al nostre entendre, tant podria ser obra de la família, com, sobretot, dels genovesos del Banc de Sant Giorgio. Però va passar un fet extraordinari amb aquest testament, com fou la desaparició de la quarta fulla d'aquest escrit, una còpia simple, precisament la que contenia la voluntat de Colom d'excloure a les dones de la herència familiar, sempre que hi hagués un hereu mascle, per molt llunyà que fós.

Per recuperar aquesta fulla es va dictar una Paulina a les esglésies de Madrid i de Valladolid amb el resultat que va aparèixer un full solt, que contenia precisament aquesta clàusula del testament de Colom que s'havia perdut, però que tothom va admetre que era una part del text original del testament de l'any 1502. Aquesta fulla del testament autèntic de Colom va ser entregada pel Nunci Apostòlic, Cesare Speciano, a Don Baltasar Colombo, qui la va presentar el 17 de març del 1586 al tribunal que la reclamava. En aquesta clàusula testamentària és on Colom declarava que el seu llinatge era “**Colom**” de la següent manera: “*El qual mayorazgo en ninguna manera herede mujer ninguna, salvo si aquí, ni en otro cabo del mundo se fallase hombre de mi linaje verdadero, que se hubiese llamado, e se llamasse el y sus antecesores de Colom.*”

.Per tant és lògic que suposem que el Nunci Apostòlic va arribar a veure tot el testament de Colom del 1502 i, fora lògic que, en algun arxiu secret del Vaticà hi hagués una còpia completa d'aquesta testament vertader. Per altre banda, Don Baltasar Colombo al comprovar en la clàusula que el llinatge autèntic era Colom, va descobrir el secret de la família i fou per això que ningú el podia reprendre quan a partir d'aquell moment es va dirigir sempre als diferents membres de la família en la forma Colom, amb “m” al final i ell mateix va començar a signar com a Baltasar Colom.

Per tot això, quan Don Baltasar Colombo va fer publicar un memorial que duu per títol: “Por Don Baltasar Colombo contra Don Nuño de Portugal, etc.” i que fou redactat pel Doctor Escipión Canova i el llicenciat Carlos Martucho, tota la família surt sempre designada en la forma “Colom”. Dins d'aquest memorial hi ha un quadre genealògic que al costat del cercle del suposat pare de Colom, Domingo Colombo hi a una advertència que diu textualment: “*Este*

Domingo Colombo es el que pretende Don Baltasar ser padre de Don Xpoval Colom fundador de este mayorazgo lo qual contradizen los demas pretendores”.

I, per que quedi clar que la família sabia que el seu llinatge era Colom, surt quan al contradir a Don Baltasar afirmen sense pudor: “**Que Don Baltasar no es Colom, porque oy en dia se llama Colombo.**”

Cal destacar també, que en diversos altres documents no procedents de Don Baltasar Colombo, especialment en un document redactat a Madrid el dia 6 de juliol de 1587 de Cristóbal Alvarez com a representant de Don Cristóbal Colom, tots els membres de la família surten designats en la forma Colom, amb “m” al final, com en els casos següents:

“Xpoval Álvarez en nombre de **Don Xpoval Colom** presentó ante los señores...etc.”

“Don **Xpoval Colom**, hijo legítimo de Don **Luis Colom**....etc.”

“...en nombre de Doña **Maria Colom**, monja...etc.”

“Don **Diego Colom** y Doña **Maria y Doña Filipa Colom**, germanas, hijas del almirante Don **Luis Colom**, duque que fué de Veraguas sobre la tenuta....etc.”

“Nicolás Muñoz en nombre de Don **Diego Colom** almirante de las Yndias y Antonio de Quintela en nombre de la duquesa Doña **Filipa Colom**, su muger, decimos...etc.”

La família, després de declarar que Colom i Colón és una mateixa cosa, va continuar utilitzant el cognom Colón, després de la febrada dels anys 1586 i 1587 poc després de la aparició de la paulina del Nunci Apostòlic.

CONCLUSIONS FINALS

De l'estudi d'aquestes sis aproximacions al nostre personatge arribem a les següents conclusions:

1 – Hi va haver una voluntat expressa des de el inici de les converses entre Colom i les cancelleries reials castellana i catalana d'ocultar la autèntica personalitat de Colom. Establerta aquesta connivència entre Colom i la Corona es va iniciar a desdibuixar l'origen de Colom, passant a ser considerat com a un indefinit estranger a Castella, castellanitzant el seu nom familiar en la forma Colón i insinuant-se “soto voce” un origen lligur o genovès de l'almirall, que no va ser mai desmentit, per convertir-se en una necessària “cortina de fum”, fins i tot per salvar la pell. Tota la família Colón va mantenir aquesta ficció, per activa i per passiva, com a autodefensa familiar col·lectiva.

2 – Els genovesos van aprofitar aquestes circumstàncies per intentar treure'n un profit econòmic a la situació, tot i que no ho varen aconseguir, malgrat els diferents intents. Per assolir aquest objectiu es varen falsificar els documents que feren falta (especialment el testament de l'any 1498) i es va bastir una biografia “ad hoc” amb documents relatius a un o varis Cristoforos Colombos de Gènova i el seu entorn. La fama del descobridor la varen magnificar i apropiar en benefici de la Nova Italia en el segle XIX i és ara l'únic que els interessa preservar, ja que ni ells mateixos poden mantenir la versió romàntica del fill del pobre llaner genovès, inculte i plebeu.

3 – Els historiadors espanyols son víctimes encara de la ressaca de la historiografia franquista sobre la unitat d'Espanya suposadament creada per un bell matrimoni entre un príncep i una princesa en el segle XV i no per la força de les armes de Felip V. L'idea d'Espanya com una confederació de diverses nacions sota un únic monarca, que fou en realitat el “estatus quo” real durant els segles XVI i XVII sembla espantar-los de tal manera, que prefereixen un Colom genovès a un català, que els hi posaria pals a les rodes a la seva idea unitària d'Espanya, única nació possible. (No deuen conèixer la història de la Confederació Helvètica, suposem.)

4 – Diuen que els rabins de Nova York no volen sentir ni parlar de que Colom fos d'origen parcial, o total, jueu o de família conversa. Ara no toca! Ja que sempre hi haurà qui penjarà tots

els genocidis dels indis de nord i de sudamèrica als jueus amb aquesta excusa. Però hi ha masses evidències de certes connexions de Colom amb el món jueu: des dels altíssims funcionaris valencians i aragonesos que el van ajudar, tots ells conversos, fins a la deixa de mig marc de plata a un jueu que habitava a la porta del call de Lisboa en el seu testament final, tot assenyala una criança primerenca dins d'un grup familiar judeo-català amb amplis estudis de la Bíblia, i molt ens temem que emprant una Bíblia jueva.

5 - La por i el recel del Vaticà a ensenyar totes les cartes de que disposa sobre Colom en els seus arxius realment secrets, demostra, ja de per sí, que Colom no va ser aquest personatge simple i bon catòlic que somniava només a salvar tots els indis del Nou Món i a reconquerir de nou Jerusalem per la causa cristiana, si no que hi ha un rerefons tenebrós i, potser, dramàtic, que actualment, si fos divulgat, no serviria precisament per millorar la imatge de la Església Catòlica. Per tant, lògicament, si el Vaticà es pot evitar un mal tràngol, per què no deixar les coses com fins ara?

6 – Catalunya hauria de fer els esforços necessaris per demostrar definitivament l'origen català del descobridor, malgrat hagi d'assumir també el perill i les conseqüències negatives que això podés comportar. No ens hem manifestat partidaris de la veritat? Consuelo Varela, en el seu darrer llibre sobre el procés de Bobadilla a Colom, ja sembla preparar el camp de batalla, ple de mines, per si s'arribés a la demostració definitiva, presentant-nos un Colom dèspota i malvat, gasiu i misogin. Si Colom fos català, passaria com amb el tractament periodístic de l'empresari Javier de la Rosa, que de “modèlic empresari espanyol”, passaria a “maquiavèlic estafador català”. Però també exigim el màxim rigor i sinceritat i si el resultat fos negatiu, haurem de reconèixer el nostre error. De entrada caldria atacar i eliminar totes aquelles teories que s'han demostrat falses, per no perdre més el temps i augmentar el descrèdit de la teoria catalana. Després caldria la col·laboració de les universitats catalanes i de l'Institut d'Estudis Catalans per destriar el grà de la palla en tota aquest tema. I si arribéssim a la demostració plena de la catalanitat de Colom, caldria ser prudents i mostrar una versió realista dels fets, lluny de triomfalismes romàntics, ja desfasats.

(1) : “O Mistério Colombo Revelado”, Manuel de Silva Rosa i Eric J. Steele. Editorial Ésquilo; Lisboa,2006

Revista de Llibres

EL ADN DE LOS ESCRITOS DE CRISTÓBAL COLÓN

Autora: Dra. Estelle Irizarry

Editor: Ediciones Puerto, Puerto Rico 2009

Per Amadeu Buch i Gras

Si hem de ser francs, hem de confessar que el títol d'aquest llibre ens va produir un seriós neguit, ja que no som gaire amics de jocs de paraules, que puguin dur a engany al possible futur lector d'aquest llibre. Tan pel contingut del títol, com per la il·lustració de la portada, tot porta a pensar que el llibre parla de les anàlisis d'ADN de Colom, tema que no es tracta per a res en aquest llibre. Potser per això la autora s'ha vist obligada a fer una introducció molt clarificadora en la que ens diu que: "El que presento en aquesta obra son noves aproximacions als escrits colombins, tot aprofitant els avenços tècnics que ens aporten les noves tècniques d'anàlisi de textos en el segle XXI". La autora destaca dos factors nous en la seva obra com pot ser un enfocament primari sobre aspectes "inconscients" de la creació literària i, el segon factor, és l'ús d'eines informàtiques com a auxiliar per explorar els escrits, ja que considera que les noves eines informàtiques son capaces de generar dades objectives i comprovables.

Hem de destacar per força que, en els agraïments, hi apareguin tres persones vinculades molt estretament amb el Centre d'Estudis Colombins, com son els Srs. Nito Verdera, Ernest Vallhonrat i Lluís de Yzaguirre , ja que han col·laborat amb la Sra. Estelle Irizarry en la elaboració d'aquesta obra. El llibre es desenvolupa en cinc capítols i la autora ens fa un resum del contingut de cadascun d'ells al bell inici d'aquesta obra.

El primer capítol es titula "**Colón, escritor**" i l'autora afirma haver utilitzat la computadora per a separar del text manuscrit de Las Casas la part escrita pel frare de les cites pròpies de Colom, tot estudiant l'estil de cadascun d'ells amb resultats sorprenents, que la porten a afirmar, que la eloqüència i el domini estilístic de la llengua castellana, que no era la llengua materna del descobridor, suggereixen que aquest s'havia criat en un ambient hispànic, que posa en seriosos dubtes el mite de que nasqués a Gènova. De l'estudi del text del Diari del primer viatge, Irizarry arriba a la conclusió que el 75% del text és una transcripció feta per Fray Bartolomé de Las Casas, tot exposant detalladament els criteris i mètodes emprats per arribar a aquesta conclusió. Destaca la autora, que en els escrits colombins hi ha una gran freqüència del pronom "jo" i que la extensió de les frases és superior a la normal. La autora es fa una pregunta molt important (pag.30) quan es pregunta: "Per què va decidir Las Casas transcriure el Diari de Colom a les seves pròpies paraules, en comptes de copiar textualment allò que ja hi havia escrit? La resposta que dona , per fer el text menys tediós, no ens acaba de convèncer i sempre ens torna la sospita de que el que va fer el frare podria haver estat una traducció de la llengua catalana a la castellana, extrem que no podem demostrar, si no apareix el text original, que suposem perdut.

En el segon capítol, que es titula "**Colón, poeta**", ens parla de la força poètica amagada en els escrits en prosa de Colom i proposa un programa de computadora basat en algorismes matemàtics capaços d'identificar interferències d'altres idiomes per a identificar el lloc d'origen de Colom i vincles amb la seva religió primitiva. També estudia Irizarry el misteri cabalístic del anagrama de la signatura de Colom i ens diu el següent:

"La meva pròpia opinió és de que Colom s'aprofita de la ambigüitat per a provar un atrevit doble joc de significats. Un bon cristià no acudiria a un autògraf per anunciar la seva fe. Un criptojueu si, però més aviat per ocultar la seva fe, com també fa amb els profetes, darrera d'un aparent cristianisme. La lletres de l'anagrama constitueixen la pregària més sagrada, antiga i repetida del judaisme : "Sh'ma Yisroel" (escolta Israel) en perfecte triada. La "X" es pronunciava com a *sh*, i

llegint cap a la dreta del lector trobem una “M” amb una “A” al damunt (tot subvertint l’ordre correcte de fer el senyal de la creu, que seria A-M-X-Y). La subversió no acaba aquí ; qui conegui la oració de la pregària esmentada sap que el proper verset diu “el Senyor és nostre Déu i el Senyor és Un”, de manera que el triangle del Sh’ma és el pòrtic de la negació de la Trinitat. Si aquesta és la explicació correcta, el que feu Colom fou arriscat, però brillant.”

En el apartat quart d’aquest capítol, la Dra. Irizarry ens parla de les N-grafies i de la persistència de la memòria fònica per arribar a la conclusió, en un exemple pràctic, que la mostra estudiada s’acosta més a la llengua catalana. Aquesta proposta és similar a les directrius seguides per l’estudi realitzat pel Dr. Lluís de Yzaguirre i que donà uns resultats en el mateix sentit. El tercer capítol, un dels més importants d’aquesta obra al nostre entendre, intitulat “**Colón, escriba**”, analitza les característiques de la puntuació en els escrits autògrafs de Colom, aspecte aquest que no havia estat mai tractat amb el rigor que es mereix. Per això Irizarry s’exclama tot dient (Pag.79): “ Es sorprenent el poc o nul cas que s’ha fet de la puntuació de Colom, per que a més és òbvia, és cridanera, pel fet de que el signe més freqüent, equivalent a la coma moderna, no és utilitzat en la actualitat. Em refereixo a la barra diagonal dita *vírgula* o *solidarius*.” En el seu context històric Colom és una excepció, ja que, sense ser escriba d’ofici, és un adepte a la puntuació i la exerceix amb notable consistència, com una part intrínseca dels seus escrits. Segons la culta autora, a Colom no li va passar desapercebut l’enorme poder subversiu d’aquests petits signes de puntuació i va actuar en conseqüència, com a gran mestre de la puntuació de textos.

Després d’unes anàlisis molt completes i acurades la autora arriba a la conclusió que la puntuació colombina li demostra que Colom era originari de Catalunya, tot dient (Pag.127): “A Espanya, la barra diagonal apareix quasi bé exclusivament en obres escrites o publicades en les àrees de la antiga Corona de Aragó que avui en dia corresponen majoritàriament a Catalunya. El seu ús es remunta com a mínim a Ramón Lull”.

A continuació Irizarry ens parla dels “masorettes” jueus, rabins especialitzats en l’escriptura i còpia de les escriptures sagrades de la “torah” i de la importància de la puntuació en aquests textos i en la llengua hebrea, per apuntar, que la explicació de la similitud dels escrits colombins amb la tradició masorètica en porta a la tesi del Colom convers i de que posseïa el coneixement d’un dels idiomes més puntuats del món: la llengua hebrea. Tot continuant en el camp del criptojudaisme de Colom, l’autora considera que el “Llibre de les Profecies” té totes les traces de ser un projecte inspirat en la tradició masorètica, sense ser-ho *sensu stricto* .(Pag.162) La hipòtesis de ser Colom un jueu convers, significaria que en la seva infantesa va haver de copiar i aprendre els textos sagrats. Les conclusions finals d’aquest llarg estudi i capítol apunten a un origen geocultural català de Colom, a una primerenca educació jueva i una familiaritat amb les tasques i tradicions masorètiques.

En el quart capítol, que du el títol de “**La Lengua Secreta de Colón**”, Estelle Irizarry arriba a la deducció de que és més que probable que Colom tingués com a primer idioma la llengua catalana abans d’aprendre la llengua castellana i aquesta en la seva variant del “ladino” o “judeo-español”. La autora critica la oposició vehement de Ramón Menéndez Pidal, qui va negar la possibilitat de qualsevol relació de Colom amb el món jueu i l’àrea lingüística catalana sense donar raons científiques en aquest aspecte. Destaca també la autora el fet incompreensible de que Colom escrigué a amics seus italians i genovesos en castellà si es vol justificar la teoria genovista. Hi ha un aspecte que no ens queda clar i es el fet de que, si Colom es va criar a Catalunya, la seva llengua materna no va ser el “ladino”, si no el que la autora denomina el “judeo-catalán”, però d’aquesta variant del català només en parla de passada al citar els estudis de Yom Tov Assis.

I nosaltres ens preguntem: va existir una variant dialectal del català parlada només pels jueus residents a Catalunya? La autora, però, sembla contestar-nos amb una cita de Pascual Romero (pag.212). quan aquest indica la hegemonia catalana com a influència en el judeo-espanyol, ja

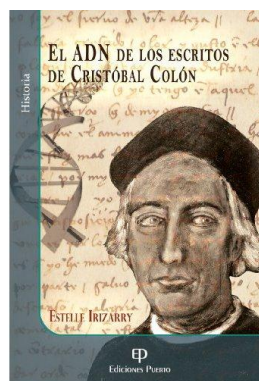
que en dos ocasions la influència catalana es la primera mencionada. Això, però, no ens treu del nostre dubte. Finalment, segons David Ventero, els jueus catalans parlaven català i hebreu en la seva vida diària, un fet especialment singular en Europa, on les comunitats jueves assumien exclusivament la llengua dominant de referència. La autora destina un apartat a parlar de l'idioma secret de família i que consistia en escriure l'hebreu en forma "aljamiada", que vol dir sense consonants, que era de difícil comprensió per persones no jueves. Això li fa pensar que les missives i escrits encriptats que Bobadilla va prendre a Colom podien estar escrits en hebreu aljamiat, difícil de comprendre, però que pogueren ser enteses i desxifrades fàcilment per jueus al servei dels Reis Catòlics.

Després de molts anàlisis detallats sobre les característiques del judeo-espanyol i estudis comparatius d'aquesta llengua amb la emprada per Colom fan que la autora afirmi amb contundència (Pag.238): **"El judeo-español en su variante de judeocatalán ha de considerarse entre los candidatos a primer idioma de Colón"**. Per tant la Doctora Estelle Irizarry es proclama partidària de reconèixer un origen català de Colom. No volem tancar l'anàlisi d'aquest capítol sense fer notar que la autora reconeix la gran importància de l'estudi del Dr. Lluís de Yzaguirre sobre les interferències de base fonològica en els escrits de Colom. En el darrer capítol, que intitula com a **"Colón Lúdico"** la autora creu descobrir aspectes irònics en el llenguatge emprat per Colom en el seu darrer testament. Ens costa més d'acceptar les seves tesis en aquest aspecte, tot i que reconeixem que a vegades al dir Colom que no dirà alguna cosa ja digui molt, com en el cas de la autocensura que s'imposa al parlar de Beatriz Enriquez.

CONCLUSIONS

Ens trobem davant d'un llibre que aporta nous plantejaments i noves propostes d'anàlisi dels escrits de Colom i això és molt d'agrair, cansats com estem de llegir refregits sobre els mateixos tòpics sense una engruna de novetat. També cal destacar l'alt nivell acadèmic i serietat d'aquest treball, complementat pel fet de que la autora prové del món jueu i que, per tant, té l'olfacte cultural més propici a detectar aquelles singularitats jueves en els escrits de Colom.

Entenem que aquest llibre complementa a la perfecció els estudis anteriors de llenguatge i escriptura de Colom, que apunten, de forma unànime, cap un període formatiu de Colom a Catalunya, per no dir clarament per un origen català de Colom. Només li volem fer un retret, i és el de la confusió en el llibre del terme "Regne d'Aragó" amb el de la confederació catalana, fet ja massa habitual en masses autors. Catalunya no va ser mai una part del Regne d'Aragó, però sí de la confederació de països súbdits dels monarques de la Corona de Aragó. També voldríem sentir més veus sobre el "judeo-català" o "ladino-català", per acabar de tenir una imatge ben detallada de quina fou la llengua mare de Colom. No és un llibre de lectura fàcil. És un estudi científic i, com a tal, té apartats farcits de detalls i necessàries explicacions per demostrar les conclusions finals. Però, l'hem de recomanar per força als nostres consocis, ja que en la seva lectura el lector trobarà bons i nous arguments per a defensar que Cristòfor Colom fou català. També volem agrair als nostres benvolguts consocis Nito Verdera i Ernest Vallhonrat la col·laboració i suport que han donat a la autora Sra. Estelle Irizarry.

ÒMNIUM
LLENGUA CULTURA PAÍS